Brněnský

ŠPILBERK

zvláště kasematy

a nejznamenitější vězňové tamní.

Podle historických pramenů

sepsal

Ant. Costa-Rosetti šlechtic z Rossaneggu,

c. k. plukovník.

Se 3 nákresy a 2 pohledy na Špilberk.

V Brně 1889.

Nákladem spisovatelovým. — Tiskem V. Burkarta.

Brněnský

ŠPILBERK

zvláště kasematy a nejznamenitější vězňové tamní.

Podle historických pramenů

sepsal

Ant. Costa-Rosetti šlechtic z Rossaneggu,

c. k. plukovník.

Se 3 nákresy a 2 pohledy na Špilberk.

V Brně 1889.

Nákladem spisovatelovým. — Tiskem V. Burkarta.

Obsah.

Díla a spisy německy vydané, ze kterých bylo čerpáno anebo pokud se k tomu vztahují.

1 Spisy historicko-statistického odboru c. k. mor. sl. společnosti zemědělské, přírodo- a zeměvědy, které rediguje Kristián rytíř d'Elvert v Brně.
2. Spisy Mořice Trappa, konservatora a kustoda Františkova musea.
3. Staré původní plány Špilberku a podzemních kasemat se zařízením cel.
4. Původní knihy kmenové špilberských trestníků.
5. Rakouská národní encyklopedie. Vídeň 1837.
6. Meyerův nový konversační lexikon.
7. Dějiny evropských států od A. H. L. Heerena a F. A. Ukerta. Hamburk 1831.
8. Obležení Brna Švédy roku 1645, od Polykarpa Kollera, Brno 1845.
9. Spisy Edvarda Breiera.
10. Život a skutky svobodného pána Františka z Trencku. 2 díly. Lipsko 1748.
11. Památný životopis svobodného pána z Trencku. 1786, 1787.
12. „Le mie Prigioni". Paříž 1833, od hraběte Silvia Pellica de Saluzzo. Dílo to vydáno ve třech jazycích (vlašském, francouzském a německém). Stuttgart 1837.
13. Memoires du comte de Bonneval, en 5 volumes, Londres 1755.
14. Nouveaux memoires du comte de Bonneval, Francfort 1740.
15. Rozličné spisy o plukovníku pandurů svob. pánu z Trencku.
16. Spisy spisovatele díla Marie Terezia atd.
17. Memoires d'un Prisonnier d'Etat au Spielberg par Andryan, 4 volumes.
18. „Tajnosti Špilberku." Pamětihodnosti rakouského státního vězně a osudy jeho s hrabětem Confalonierim, 1838, 2 svazky.
19. Kostelní knihy kapucínského kláštera v Brně.
20. Theatri Europaei, podrobné popsání všech pamětihodných událostí, které se v Evropě sběhly, z hodnověrných listin a věrně spojených dějin sestavili a popsali Karel Gustav Merian zvěčnělí dědicové. Frankobrod n. M., tištěno u Jana Filipa Andreä roku 1707.
21. Theresiana, trapný řád soudní. Vídeň 1769.
22. Codex Ferdinandeo-Leopoldino-Josefino-Carolinus atd., který obsahuje rozličné c. k. reskripty. Praha 1720.
23. Děje 53. pluku pěšího, Vídeň 1866. Lehnerovo knihkupectví.
24. Rozličné zprávy novinářské.
25. Rozličné spisy o Babinském.
26. Ústní podání.

Úvod.

Nemnoho jest měst, která by se honositi mohla místy, bohatými na historické a pamětihodné upomínky, jako brněnský Špilberk.

Nejen jako bývalé sídlo knížat brněnských a markrabat moravských a svého času důležitá pevnost, nýbrž i jako státní vězení, které si svými hrůzyplnými podzemními žaláři dobylo evropské pověsti, skýtá brněnský Špilberk každému mnoho zajímavého.

Zejmena jsou to jednak věhlasné osoby, jinak zlopověstní vězňové, svého času všeobecnou pozornost vzbuzující, jejichž osudy zaznamenány jsou buďto v dějinách anebo chovají se dále v paměti lidu.

Zvláště jsou to podzemní kasematy, ve kterých svého času vysoce postavené osoby se zlopověstnými zločinci v těžkých řetězích trávily, a vším právem všeobecnou pozornost budily; ponejvíce zbavila je smrt přehrozných muk.

Kdo by nezatoužil spatřiti místo, kde uvězněni bývali Trenck, Silvio Pellico, Bonneval, Wallis, Szirmay a mnoho jiných všeobecný zájem vzbuzujících osobností?

Žaláře špilberské jsou již 34 let zrušeny a mají nyní jen historický zájem.

Jsou však pozoruhodnými proto, že svědčí o nelidskosti minulých dob, od níž podstatně se liší převeliká dobrota, která nyní zavládá vůči nejzlovolnějším zločincům, a jako jasný svit od temného stínu se odráží.

Zrušení špilberských žalářů roku 1855 zaznamenáno jest jako velešlechetný čin velkodušnosti a milosti Jeho Veličenství našeho nejmilostivějšího císaře Františka Josefa I. ve slavných dějinách Jeho panování zlatou literou.

Zub času, zvláště vlhkost v kasematách, těchto hrobů pro živoucí, mnohou v prostorách způsobily škodu, a jediné zdivo nezasáhly, avšak i to částečně utrpělo.

Aby pamětihodné ty žaláře, tento zajímavý ale zároveň truchlivý pomník dějin vzdělanosti do konce za své nevzal, navrhl jsem roku 1878 u vyššího místa, aby podniknuta byla oprava kasemat, což s největší ochotou schváleno.

Nejdříve jednalo se o to, upraviti poškozené zdivo tak, aby každé nebezpečí zamezeno bylo. Množství ssutin bylo potřebí odstraniti, mokrem prosáklou, děravou a nerovnou podlahu bylo vyrovnati, rozličné chodby upraviti, aby se prohlížení zajímavých těchto prostor usnadnilo.

Aby se nepovolaným do kasemat chodit zabránilo, nutno bylo tu a tam schody uzavříti a chrániti místnosti budoucího poškození.

Bylo též záhodno jednu z bývalých dřevěných cel znovu zříditi, i stalo se tak podle plánů po ruce jsoucích věrně historicky.

Podle historických dat a kreseb v této celi, tak zvané mučedlnické čili celi císaře Josefa, postaven trestník přikovaný na podívanou, a úzké přikování v prohlubinách zdi znázorněno upevněním tělesních a krčních kruhů s podstavcem.

V mnohých celách naznačeni byli znamenitější vězňové, trest svůj si tam odbyvší, jak to možno bylo z historických a hodnověrných pramenův.

V jedné z těchto cel postaven byl podle předpisův a kreseb po ruce jsoucích stroj k natahování, strašný to nástroj k mučení, kterého bylo ještě za dob císařovny Marie Terezie užíváno.

Zasypané dvéře padací, jimiž se trestníci z hořejšího patra kasemat do dolejšího spouštívali, byly vyprázdněny, pověstná stoka byla obnovena a díry ke spouštění byly upraveny.

S mnohým namáháním zjednány byly podobizny rozličných trestníků a obstarány olejomalbami; lze tak viděti na př. podobiznu svobodného pána z T r e n c k u, S i l v i a P e l l i c a, M a r o n c e l l i h o, markraběte P a l l a v i c i n i h o, hraběte B o n n e v a l l a, pověstného B a b i n s k é h o — pak podobiznu proslulého hajitele Brna proti Švédům. Počátečně nalezaly se tyto podobizny v životní velikosti v podzemních kasematách, ale pro panující tam vlhkost nutno bylo jich odtud vzíti. Též kamenná tabulka na zevnější stěně Josefínského oddělení poněkud zašlá byla obnovena.

Vyšším povolením se stalo, že budoucně každému bylo usnadněno, zajímavé místnosti Špilberku za mírné vstupné si prohlédnouti.

Sebrané takto peníze v první řadě sloužiti mají na budoucí zachování podzemních kasemat.

Nyní jednalo se o to, aby vše pamětihodné a důležité o Špilberku a žalářích jeho přehledně bylo sestaveno, aby tak každý snadno a bez namáhání do všeho se vpravil a aby se tak všeobecný zájem o věc opět obnovil.

Proto použito bylo ve spisku tomto nejlepších pramenů historických a nešetřeno namáhání probírati obsáhlé špilberské knihy kmenové, které ochotně propůjčilo c. k. místodržitelství a využitkovány četné ano i 160 let staré původní plány Špilberka, kasemat a vnitřního jich zřízení. Plány ty nacházejí se v archivu vojenského stavebního ředitelství.

Je-li Špilberk sám o sobě velmi zajímavým, pak získal ještě více zajímavostí opravou kasemat, kterou spisovatel v letech 1878 až 1880 vykonal. Druhdy tak hrůzyplné kasematy oproti jiným zajímavostem vynikají tím, že vše ve spisku tomto pověděné dějinami stvrzeno jest, čehož se u jiných znamenitostí vždy přísně nešetří.

Avšak nezdálo se býti záhodno, ústní podání nechati zcela nepovšimnuto, zvláště když zde všeobecně známo jest a mnoho zajímavého obsahuje. Bylo tedy k vůli celku označeně přijato.

Jednak z obyčeje spisovatelského, jednak aby se čtenářům, o věc zvláště se zajímajícím, poskytla opora, uvedena byla nejlepší díla zde použitá.

Zároveň si ukládám za povinnost vřele děkovati kustodu Františkova musea, panu M o ř i c i T r a p p o v i, za ochotu, kterou osvědčil mi svou radou a ponecháním rozličných zápisků pro sepsání tohoto díla a při opravě kasemat.

Nechť skromný tento spisek jako pokus vzbudí zájem pro historicky památná místa v rakouském mocnářství a dojde šetrného posouzení.

Spisovatel.

Všeobecné o Špilberku.

(Viz polohopisný výkres na str. 19.)

Špilberk vypíná se na západní straně města Brna ve výšce 283 metrů nad hladinou mořskou (počítaje výšku ke kouli na věži kaple).

Od města vede cestička z Eliščiny třídy, označená na polohopisném výkresu s *e e*, pěknými sady městskými na Špilberku, o které si zásluh získal bývalý purkmistr Brněnský Kristián rytíř d'Elvert a táhne se podle domku zahradníkova *h*, pak podle hostince „u vysoké hlídky“ (dřívější zásobárny střeliva) *g* k polootevřeným a polokrytým schodům a končí u malé vojenské strážnice.

Z bývalých dvou cest vozových lze nyní uvésti pouze *f f*, která se táhne na severní a západní straně špilberských kasáren, do nichž ústí.

Dřívější vozová cesta *e e* pro příkrost svou slouží nyní jen pěším.

V pravo a v levo od vchodu do Špilberku jsou jednopatrové budovy, tak zvané budovy úředníků *o o*.

Přes kamenný most dospěje se ke hlavní budově, obkličující dva dvory, z nichž jeden jest menší než druhý.

Prostřední oddíl, oba dvory dělící, vystaven byl teprv roku 1835 k roztřídění trestnice.

Během času dožil se Špilberk mnohých změn, byť se i nepřihlíželo k dřívějšímu období, kdy Špilberk jako pevnost hrál znamenitou úlohu. Jak z četných, částečně přes půldruhého století starých plánů vysvítá, prováděny byly na Špilberku stálé přístavby, buďto k vůli jinému ustanovení, buďto ku rozšíření i obnovování.

Nejdůležitější takové přístavby uvádíme v dějinných dátech.

Na konci vchodu do prvního dvoru připomíná nám gotický oblouk a několik gotických okras, že se nacházíme u nejstarší části budovy, která nejspíše pochází z doby, kdy Špilberk byl sídlem markrabat.

Z doby té zachována jest v levo síň s vysokou klenbou gotického slohu, která nyní slouží za kantinu.

Ve východním rohu prvého dvoru nachází se roku 1693 vystavená kaple Nejsvětější Trojice.

U prostřed druhého dvoru stála druhdy socha Nejsvětější Trojice, která byla sejmuta a do kaple uložena.

Na západní straně druhého dvoru přijdeme k studni 60 sáhů = 114 m hluboko ve skále vytesané.

Na obou zevnějších stranách dlouhého jiho- a severozápadního oddílu jsou roku 1742 vystavené podzemní kasematy o dvou patrech, které druhdy v pevnostním příkopu postaveny, později ale pro těžší provinilce upraveny byly.

Jihozápadní část podzemních kasemat zove se Leopoldínskou, severovýchodní Josefínskou; tato poslední nazývala se též haličskou.

Na severozápadní straně nalezaly se roku 1837 žaláře pro ženské pohlaví od ostatních oddělené a pracovna.

Až do roku 1836 nacházelo se ještě mnoho trestníků v podzemních kasematech.

Milostí Jeho Veličenství císaře Františka byly podzemní žaláře roku 1836 zrušeny, a od té doby jen občasně zvláště nenapravitelní trestnici na krátkou dobu do vazby tam dáni.

Dějinné zprávy o Špilberku.

Pověsť. Pohanští obyvatelé Moravy klaněli prý se na Špilberku nejvyšší modloslužebné bytosti slovanské „Perunu", bůžku hromu a blesku.

Náleziště. Kočovní národové pohanští v době broncové používali Špilberku za pohřebiště, čemu nasvědčují nálezy. Když se totiž roku 1864 trhala skála při Eliščině třídě, objeveny byly ve skále vytesané hroby 3·8 m hluboko a 1 m v průměru, v nichž se nacházelo hliněné nádobí se zbytky kostí a popelu. Nádobí to uloženo jest ve Františkovu museu.

Název. Podle některých udání pochází prý název Špilberk od her prováděných ku poctě bůžku „Perunu". Jinak panuje domněnka, že pojato od slavností a turnajů, které na Špilberku konati kázal král Jan. Posléze jest mínění, že svatodušními hrami německých osadníků za Otakara dán byl Špilberku jeho název.

Do roku 1310 za krále Jana Lucemburského zván byl Špilberk „*Castrum brunense*" (Brněnský hrad), na to pak „*Castrum Spylmberg*". Poprvé naskytá se název ten v jedné listině pro nemocnici Joanitů pod Špilberkem. (1279.)

Název Brno (B r ü n n) přešel s hradu později na město; pocházeti prý má od prastarého „b r ü n n e" (pancéř, brnění), český název B r n o od brň (pancéř).

Zbudování hradu na Špilberku. O zbudování tomto nestává určitého udání, hrad stál prý již před rokem 884. V listinách přichází župa brněnská roku 1028 až na sklonek XII. století. Byltě hrad sídlem knížat brněnských a markrabat moravských, býval druhdy shromáždištěm zemských sněmů a zemských soudů a po všecky doby ochranou a záštitou hlavního města zemského.

Zároveň byl Špilberk často zvaným a obávaným vězením státním, které novější doby uvězněním francouzských revolucionářů a vlašských karbonářů, rozličnými zprávami cestujících a pamět-

nostmi nešťastníků, svůj trest zde si odbyvších, dosáhlo pověsti evropské.

Všeobecně známo, jaká strašidla a výtvory dovedla spojiti s názvem Špilberk horkokrevná obrazotvornost Vlachů a Francouzů.

1254. Král Otakar uvítal na Špilberku ze všech stran přijíždějící rytířstvo ke křižáckému tažení proti pohanským Prušákům.

1286. Král Václav povolal sem zemské právo na potlačení loupežnictví.

1331. Král Jan daroval kapli svého hradu Špilberku i s požitky nově zřízené nemocnici nového kláštera Maria-Salského na Starém Brně.

1350—1375. Zlatá doba Moravy. Brno dosáhne nejvyššího stupně moci a rozkvětu.

1364. Stkvělé shromáždění knížat, jehož se súčastnil římsko-německý císař Karel a markrabě Jan.

1380. Svatojakubský sněm zemský za markraběte Jodoka.

1411. Markrabě Jodok zde zemřel v 60. roce věku. (Pohřben jest ve chrámu Páně u sv. Tomáše.)

Špilberk přestává býti trvalým sídlem panovnickým, ale později stal se jím opět občasně.

1421. Císař Sigmund za svého pobytu zde povolati dal na Špilberk vyslance Žižky, jejichž služebníky i pacholky dal ve městě popraviti.

1424. Měšťanstvu uloženo obhajovati hrad.

1428. Zámek i město brání se Husitům, až se oboum dostalo osvobození bitvou u Šlapanic.

1428. Purkrabí čili správcové od této doby na Špilberku ustanovováni.

1445—1453. Král Ladislav sídlil na Špilberku.

1453. Hrad odevzdán k rozkazu krále Ladislava Václavu z Boskovic na Černé Hoře.

1467. Jan z Boskovic oblehal Špilberk, jejž ale osvobodilo rakouské vojsko vedeno princem Viktorinem.

1468. Hrdinské hájení Špilberku Leopoldem z Krajířů proti Uhrům, hrad plných 9 měsíců obléhajícím.

1469 v únoru odevzdán Špilberk Uhrům pro nedostatek píce.

1500. Vladislav zastavil hrad s městysem Měnínem a vesnicemi Lišní, Ubcí u Brna, Kučerovem a Hrušovany zemskému hejtmanovi Janu z Lomnice za 21.150 dukátů.

1547. Špilberk, opevněn byv pro nebezpečí se strany Turků, odevzdán císaři Ferdinandovi I.

1560. Špilberk prodán stavům moravským za 35.000 kop grošů, a stavové jej téhož roku opět prodali městu Brnu za 6000

zlatých. — V době té osázen byl Špilberk na jižní straně vínem a na ostatních stranách ovocem a okrasnými zahradami.

1578. Zámek vyhořel.

1593 a **1594.** Město Brno zámek opět vystavělo a opevnilo a městským radou spravovati dalo.

1602. Špilberk sloužil k občanským zábavám; městská rada pořádala tu tak zvané střílení do ptáka, při němž se lukem střílelo po ptáku na vysoké tyči upevněném. Vítězi dalo město kus sukna a král střelců častoval pak střelce.

1619. Špilberk odevzdán v době povstání nekatolických stavů z rukou purkmistra brněnského stavovskému plukovníku Stubenvollovi.

1621. Kardinál Dietrichstein přijímá zámek pro císaře. Špilberk občasně použit za státní vězení a na obranu země proměněn v pevnost.

1629. Jesuité obdrželi duchovní správu na Špilberku a nejspíše ji podrželi až do zrušení svého řádu roku 1773.

1643. Hájení Brna proti Švédům po 14 dní, až generál Gallas pevnost osadil.

1645. Obléhání Brna a Špilberku od Švédů pod Torstensohnem přes 16 neděl.

Hájeni řídil rekovný plukovník Ludvík Raduit de Souches. (Po něm nazváno jedno náměstí v Brně.)

K sesílení slabounké posádky bráno bylo denně 300 měšťanů a oddíl studentské setniny.

Hrdinská posádka a měšťanstvo držely se tak srdnatě, že Švédové s nepořízenou odtáhnouti musili.

V času obléhání bylo 1300 zajatých Švédů v kasematách pevnostních ve skále vytesaných uzavřeno. Císař Ferdinand III. císařským patentem uznal rekovnou udatnost plukovníka de Souches (jehož pomník se nachází v chrámu sv. Jakuba), posádky a Brněnského měšťanstva. Olejomalba plukovníka nachází se v sakristii v kapli na Špilberku.

Obléháním byly Špilberk a zámecká kaple mnoho poškozeny. Velitel pevnostní Jan hrabě z Zinsendorfů dal ji proto roku 1693 znovu vystavěti.

Vyjma nebezpečí nepřátelské nemívalo Brno pravidelně posádky, jenom pevnost měla velitele, který později měl velitelství vojenské na Moravě; až za panování Marie Terezie skutečné generální velitelství zemské povstalo. Seznam rozličných velitelů po dvě století obsahují hystoricko-statistické spisy rytíře d'Elverta. (Bližší o obležení viz na str. 31.)

1673. Od tohoto roku ustanoven Špilberk též pro sprosté zločince, totiž tuláky, zloděje a prchlé dlužníky. Též několik protestantů bylo zde uvězněno.

1708. Nařízením ze dne 12. listopadu zakázáno bez vědomí c. k. tribunálu chytati a zavírati osoby na Špilberku. (d'Elvert.)

1716 a **1724.** Nařízení. Zemská vrchnost měla právo, bez vyššího povolení vsaditi na Špilberku své služebné a poddané do žaláře, právo to ale neměly stav měšťanský a soukromé osoby.

1742. Uzavření pevnosti od Prušáků a Sasíků po dva měsíce, načež s nepořízenou odtáhnouti musili. Velitelem na Špilberku byl generál Roth, věhlasný obhajce Neissu; velitelem v městě byl polní maršálek svobodný pán ze Seherr-Thossu. Před sevřením pevnosti pozbylo Brno značnou část svých předměstí.

1744. Opevňovací stavby ve válce s Prušáky; denně pracovalo několik tisíc dělníků.

1745 a **1748.** Pozdější císař František, choť Marie Terezie a spolupanovník, společně se svým bratrem Karlem prohlížel nově vystavěné kasematy na Špilberku.

1766. Císař Josef prohlížel pevnostní hradby a žaláře na Špilberku.

Vznešená matka jeho svěřila mu řízení vojenských záležitostí, a aby vše vlastníma očima shlédl, trval stále na cestách a často přijížděl do Brna a několikráte zároveň Špilberk prohlížel.

1777. Císař Josef přibyl s arcivévodou Maxmiliánem, s vévodou Sasko-Těšínským, Lascym a Laudonem do ležení u Tuřan, kam se obyvatelstvo Brna hrnulo, a později si prohlížel nově vystavenou nemocnici na Špilberku.

1783. Císař Josef prohlížel vedle klášterův a veřejných budov Brněnských též Špilberk. Zároveň bylo vojsko v ležení Tuřanském soustředěno.

1786. Káznice a robotárna otevřena v bývalém sirotčinci na Cejlu.

1786 10. července. Gubernium poznovu nařídilo, aby trestníci ze Špilberku bráváni byli k práci, a sice ženské k předení.

1787. Císař Josef navštívil Špilberk.

1790. Ferdinand IV., král neapolský, navštívil Špilberk.

1805. Císař Napoleon odebral se o 9. hod. ráno koňmo, provázen jsa maršálky knížetem Berthierem, Davoustem a větším počtem generálův a důstojníků na Špilberk, z něhož se k 6. hodině večerní vozmo vrátil. Dal zároveň opevnění namnoze sesíliti.

1809. Napoleon navštívil Špilberk. Nejznačnější opevnění a velmi pevnou a silnou zbrojírnu Francouzové zničili.

1812. V noci ze dne 30. na 31. července uprchlo devět nejnebezpečnějších zločinců, již prorazili zeď nemocnice.

1820 18. července. Špilberské státní vězení odevzdáno z vojenské správy do civilní mor.-sl. generálního ředitelství a z této příčiny zaslalo veškeré spisy dvorní radě válečné.

1820 8. října. Násilné prolomení a útěk značného počtu trestníků, načež Špilberk zcela byl uzavřen.

1821. Bezpečnostní stavby se prováděly, aby se předešlo prchání trestníků, zvláště vlašských karbonářů. Porouchaná bašta znovuzřízena, veškeré obkličující zdivo zvýšeno a naráženo 2856 kolů atd.

1829. Zločinci pro velezrádu, pro padělání veřejných papírů úvěrních, dále k více jako desítiletému žaláři odsouzení z Rakous, z Čech, z Moravy, ze Slezska a Haliče přivezeni byli na Špilberk. (Nejv. dekret dvorní kanceláře ze dne 15. dubna 1829.)

1834 30. září. Císařem Františkem schváleno rozšíření trestnice, aby umístěno býti mohlo celkem 451 trestníků.

1835. Přední příční a vedlejší postranní oddíl o dvou patrech nákladem 40.000 zl. vystavěn.

1836. Do tohoto roku bývali trestanci ponejvíce v podzemních kasematách; mužští na Špilberku samém, ženské v rohové hradbě.

1842. Stavba obkličujících zdí kolem Špilberku povolena.

1847. Rozšíření žalářů. K umístění polských povstalců vystavěno bylo na tak zvaném tajném oddílu proti Švábské, nyní Údolní ulici druhé patro a nové obytné stavení pro úředníky trestniční a pro dozorné mužstvo proti Brněnské bráně. Tak zvaný studniční oddíl proměněn v pracovny a další opatření k přísnějšímu dohledu na trestance provedena.

1848 zbouřili se vězňové v trestnici na Cejlu. Tehdy přišlo mnoho zdivočilých trestanců na Špilberk, jehož vězení tehdáž přeplněna byla.

1855. Zrušení Špilberského vězení státního milostí Jeho Veličenství císaře Františka Josefa I. Na Špilberk přitáhlo c. k. vojsko. Trestanci ženského pohlaví odevzdáni byli nově zřízené trestnici ve Valašském Meziříčí na Moravě a mužští do Kartouz v Čechách.

Udání zločinů, které se trestaly vězením na Špilberku.

Již roku **1621** odsouzeno bylo mnoho účastníků českého povstání k doživotnímu žaláři těžkému na Špilberku; tedy již tehdy užíváno ho jako státního vězení. Roku **1673** ustanoven byl Špilberk též pro sprosté zločince, totiž tuláky, zloděje, prchající dlužníky, též mnohý tajný protestant odbyl si zde svůj trest.

Když několik roků po sobě na jihlavských statcích venkovských zdráháno se robotovati, sedělo roku **1705** osmnáct původců po 16 měsíců na Špilberku.

Rescriptem z roku **1710** vyhrožuje se úředníkům vězením na Špilberku, kdyby loupežníky lhostejností podporovali.

Rescriptem ze dne 12. července roku **1714** se ustanovuje, že, kdyby se u příležitosti sdělání nové mapy Moravy opomenouti

mělo udati některé místo, potrestán bude úředník, který vinen jest, veřejnou prací na Špilberku.

Rescriptem ze dne 12. června roku **1721** hrozí se vězením na Špilberku vrchnostenským arrendatorům a úředníkům, kdyby příchod a průchod cikánů ihned neoznámili krajskému úřadu, a proti této nectné chase nezakročili podle daného patentu.

1730. Na dopravu soli podloudným způsobem od 5 nebo více ozbrojených osob ustanoven byl trest smrti; byl-li počet osob menší a neozbrojený, pak určena za trest hradební práce na Špilberku.

1745 dáno bylo na Špilberk více osob, jež se zabývaly alchymií a výrobou zlata.

1752. Rescriptem ze dne 27. dubna bylo nařízeno, pokud nebude v Brně vystavěna káznice a přádelna, aby nedbalé osoby ženského pohlaví odevzdány byly k věznění na Špilberk a přidržovány byly ku práci na hradbách.

Podle kriminálního řádu soudního z roku **1788** odevzdáváni bývali na Špilberk zločinci z Čech, z Moravy, ze Slezska a z Haliče, byli-li k tahání lodí příliš slabí; pak ženy pro takové zločiny, které u mužů trestány bývaly taháním lodí.

1790 bylo nařízeno, že na Špilberku zavíráni býti mají jen trestanci k tuhému vězení s veřejnou prací nejméně na 8 let odsouzení.

Jak z řečeného jde na jevo, shledaly se v průběhu dob ve vězeních Špilberských osoby nejvyšších stavů, státní a jiní zločinci, z těchponejvíce loupežníci a vražedníci, vzdorní poddaní a služebníci, pak ti, již přestoupili policejní a berní zákony, alchymisté, dlužníci, nedbalí účtovní atd., tvoříce nejrozmanitější společnost.

Kmenové knihy Špilberka dokazují, že na sklonku minulého a na počátku nynějšího století až k zrušení trestnice, byli na Špilberku takřka ustavičně nejtěžší sprostí zločinci, vražedníci, hrozní loupežníci a političtí zločincové.

Seznam [illegible] vězňů na Špilberku.

1410. Prokop, markrabě moravský, kteréhož jeho strýc král Sigmund podlým způsobem zajati a do žaláře vsaditi kázal. Praví se, že zemřel následkem zkaženého vzduchu žalářního, anebo hladem, aneb jedem.

1438. Purkrabí Václav Koblasa a Heralt z Kunštátu návodem stavů zde byli sťati.

1478. Bohuslav ze Švamberku, Matyášem zemským hejtmanem jmenován, byl od závistníků zlehčován.

1621. Zdenko Valdštýn, Bedřich a Karel Kounicové, Rudolf ze Šleiniců, Krištof z Říčan odsouzeni byli jako účastníci českého povstání k doživotnímu těžkému žaláři.

Dále obdrželo po měsíci těžkého žaláře s veřejnou prací v okovech ještě několik účastníků ze stavu měšťanského, totiž Bedřich Meinhardt ze Znojma, Bedřich Truček z Hradiště, Martin, Leopold a Jan Hinko z Jihlavy, Vít Oesterreicher a Jan Adam z Olomouce.

1630. Přívrženci Waldštýna:

Plukovník Schaerffenberg.

Svobodný pán ze Schaaffgotschů; oba byli popraveni.

Podplukovník Haemmerle, jenž v žaláři zemřel.

1667. Plukovník Morando pro protivení se.

1680. Hrabě Štěpán Szirmay, že věděl o důležitých tajnostech státních v záležitosti Tökelyho. (Bližší viz na str. 35.)

1691. Pražský žid Šalomoun Loebl-Arzt, prchající dlužník. Aby dán byl výstražný příklad, kázal císař Leopold, aby na Špilberku pracoval v železech. (Cís. rescript ze dne 13. července roku 1691.)

1692—1694. Kursko-sasský polní maršálek ze Schoeningů, jelikož kurfiřsta Jana Jiřího IV. získati chtěl pro Francii proti Rakousku.

1697. Kacíř Jan Eyselt, který dříve přestoupil k církvi katolické, na to ale opět se stal Luteránem.

1723. Polní zbrojmistr hrabě Bonneval, oblíbenec a přítel prince Savoyského, byl dvorní radou váleční ke smrti odsouzen, ale císařem Karlem VI. trest ten mu prominut a změněn ve vězení jednoho roku. Propuštěn byv, přestoupil k islamu a zemřel roku 1747 v Cařihradě jako Achmed paša. (Bližší o této zajímavé osobnosti viz na str. 40.) *Podobizna jeho nachází se v celi.

1740. Polní maršálek Jiří Olivier hrabě Wallis. Vynikl mnohým stkvělým skutkem válečným, poněvadž ale roku 1739 Bělehrad lehkovážně Turkům vydal a velmi neprospěšný mír v Bělehradě s Turky uzavřel, vsazen byl na Špilberk. (Bližší na str. 43.)

1741. Baron Reisswitz, hrabě Arco a jiní ještě státní zajatci dodáni byli generálem Rothem, věhlasným hajitelem Neissu, nejprvé do Olomouce a pak na Špilberk Zároveň došlo sem 100 pruských zajatcův, kteří se dostali do rukou Rakušanům. (Životní a státní dějiny Marie Terezie 1743).

1743. Stavovský krajský tajemník, Karel David, který byl od císařovny Marie Terezie pro velezrádu a popuzování k nespokojenosti k smrti odsouzen a dne 28. června v Praze na popraviště veden, byl milostí císařskou obmyšlen, načež jemu přiřknut byl doživotní žalář na Špilberku. (Viz místopis království Českého od Jaroslava Schallera, 8. díl, str. 177, v Praze a ve Vídni 1788).

1743. Václav Schleichert, stavovský registrator, protože vydal nepříteli zemské knihy, odsouzen k doživotnímu žaláři.

1744. Několik členů bratrství hvězdového kříže v Brně odsouzeno, protože se zabývali alchymií a výrobou zlata umělým způsobem a se domnívali, že vynalezli všeobecně účinkující lék a kámen mudrctví, zároveň ale nevěrecky a nezákonnitě si počínali, a sice:

Kajetán z Freyenfelsů od roku 1744 do roku 1747 uvězněn.

Krajský taneční mistr Eckstein odsouzen k tříměsíčnímu vězení.

Dragoun Karel Glomminger z Glomberku též k tříměsíčnímu vězení.

Tento všecky ostatní zradil. (Viz bližší na str. 45.)

1746—1749. Plukovník pandurů František svobodný pán z Trencku, který svolením Jejího Veličenství císařovny Marie Terezie zřídil pluk pandurů a vtrhnuv s ním do Bavor, konal jako stranník výborné služby.

1746 byl však pro výstřednosti, jichž se jeho neukrotitelní, divocí bojovníci dopouštěli, velitelství zbaven, před válečni soud postaven a k doživotnímu žaláři na Špilberku odsouzen, kde dne 4. října roku 1749, v den svých jmenin, zemřel a v hrobce u Kapucínů v Brně pochován byl.

Byltě to neobyčejně velký, silný, otužilý muž, neobyčejného vzdělání, jenž mluvil plynně sedmi jazyky. (Bližší o této věhlasné a zajímavé osobnosti viz na str. 36.) Podobizna jeho jest v celi).

17?4. Podplukovník ze Stolcenberku, Jan Karel svob. pán z Tharoullu, Linange, hrabě Hodic vězněni pro neznámé přestupky.

1754—1763. Sasský ministeriální kancelista a tajný tajemník Mencl pro zradu, sděliv pruskému vyslanci za peníze obsah dopisování Rakouska, Ruska a Saska. Roku 1763 odevzdán byl na sasskou pevnost Koenigstein, kde r. 1796 zemřel.

1793. Drouet, z dějin známý poštmistr ze Sv. Menehouldu, Jakobín, poslanec na pařížském konventu, který překazil útěk králi Ludvíku XVI. a pro jehož popravení byl hlasoval. Seděl na Špilberku dvě léta. (Bližší viz na str. 48.)

1794. Kazinczy a Verseghy, věhlasní uherští spisovatelé obviněni z velezrády. (Bližší viz na str. 49.)

1816. Filanghieri, vlašská hraběnka, odsouzena byla pro velezrádu k desítiletému těžkému žaláři na Špilberku. Pocházelať od Gaetana hraběte Filanghieriho, který byl roku 1787 finančním radou krále Ferdinanda IV. a jenž dne 21. července otráven byl.

Bratr její byl Karel hrabě Filanghieri, vévoda Taorminský, neapolský generál, jenž v roku 1860 zemřel. (Viz na str. 21.)

1816—1834 trávil na Špilberku revírník Anton, jenž vynikal zvláště mírnou svou povahou, a jak se vypravuje, byl prý nevinně odsouzen. (Viz na str. 21 a 53.)

1821. Šimon Woiczekowski, šlechtic z Haliče, 20 roků starý, odsouzen byl pro vraždu k 20tiletému těžkému žaláři.

1822. Následující italští karbonáři*) byli pro velezrádu zprvu k smrt odsouzeni, pak cestou milosti jim proměněn byl rozsudek v těžký žalář na Špilberku.

Antonín Villa, statkář z Fratty, 34 roků starý, odsouzen k 20tiletému těžkému žaláři; zemřel tam roku 1826.

Antonín Solera advokát a pretor z Milána, 38 roků starý, k 20tiletému těžkému žaláři, byl roku 1826 propuštěn.

Konstantin Munari, statkář z Kalta, pretor, 52 roků starý, k 20tiletému těžkému žaláři.

Felici Foresti, pretor, dr práva z Ferrary, 32 roků starý, k 20tiletému těžkému žaláři.

Jan Bachiega, spisovatel, 32 roků starý, k 15tiletému těžkému žaláři.

Antonín Fortunato hrabě Oroboni z Fratty, statkář, 29 roků starý, k 15tiletému těžkému žaláři; zemřel v žaláři; tentýž byl přítelem básníka Pellica.

Markus Fortini z Fratty, kněz, 22 roků starý, k 15tiletému těžkému žaláři. Roku 1826 dostal milost.

1822—1830. Karbonář hrabě Silvio Pellico, proslulý vlašský básník, přibyl dne 10. dubna roku 1822; byl k smrti odsouzen, ale trest ten mu cestou milosti v 15tiletý těžký žalář proměněn. Uvězněn byl počátečně v podzemním žaláři (horního patra kasematního v oddílu Josefínském, viz celi na rozvrhu plánu).

V kmenové knize špilberské jest pod číslem 303 doslovně toto zaznamenáno:

> „Ze Saluzza v Sardinii rozený, 32 roků starý, katolík, svobodný, bývalý tajemník, malé postavy, slabého těla, obličeje pěkné barvy, hnědých vlasů, hnědých vousů, modrých očí, pravidelného nosu, malých úst. Mluví vlašsky, francouzsky, latinsky a nesprávně německy“.

V žaláři napsal věhlasný tento básník světoznámé své dílo: „Le mie Prigioni“ v Paříži 1833 (Moje vězení.), které vzbudilo všeobecné oprávněné udivení, nejen že psáno bylo mistrnou řečí, nýbrž i že bylo zajímavou četbou pro každého. Přeloženo bylo dílo

---

*) Když se roku 1820 v Neapoli utvořila tajná politická společnost karbonářů a šířiti se počala po celé Italii, poslán byl na ochranu obou Sicilií rakouský armádní sbor do Neapole. Sborové velitelství, doraziví s vojskem do Neapole, prohlásilo vůdce povstaleckých rejdů za velezrádce a odsoudilo je ku smrti. Trest ten byl však milostí panovníka proměněn v těžký žalář, který si karbonáři ponejvíce odbyli na Špilberku. Za zpovědníka ustanoven jim roku 1822 všeobecně vážený kněz řádu Augustinského Jan Battista (Baptist Vorthey), který roku 1876 zemřel jako převor a farář v Králové klášteře na Starém Brně. Udání o karbonářích vzata jsou z kmenových knih Špilberských trestanců.

to do frančtiny a němčiny. Dále napsal zde truchlohru „Leoniero da Dertona“ a jiné drobné básně.

Jakkoli si Silvio Pellico, zprvu od kováře spoutaný, ve svém díle trpce stěžuje křivd jemu činěných, nicméně uznává lidumilné chování se žalářníka Schillera a ostatního služebnictva na Špilberku a zvláště vzdává úctu guvernérovi Moravy a Slezska. (Podobizna jeho jest v celi).

Básník zvláště nakloněn byl svému spoluvězni Maroncellimu. (Bližší o Pellicu viz na st. 46.)

1822. Maroncelli, rovněž karbonář k těžkému žaláři odsouzený. Vedle Silvia Pellica byl on jediný z karbonářů, který dán byl do podzemního vězení Josefínského oddílu (viz nákres plánu). Skládal tam lyrické a epické básně, které v hlavě rovnal a zdokonaloval. Dosáhl tu velké zručnosti. Maroncelli chřadl neustále, na koleně dostal oteklinu, pro kterou jemu noha odejmuta byla. (Bližší viz na str. 46.) Podobizna jeho jest v celi.

Špilberské kmenové knihy v době té vykazují vedle karbonářů a několika padělatelů veřejných papírův úvěrných takřka jen loupežníky, vražedníky, zákeřníky a vražednice dítek, doživotně nebo na 10 až 20 let do těžkého žaláře odsouzené.

1824 přišlo opět několik k smrti odsouzených ale milost obdrževších karbonářů na Špilberk, totiž:

Hrabě Bedřich Confalonieri z Milána, statkář, 39 roků starý, odsouzen byl k doživotnímu těžkému žaláři, dostal ale milost roku 1835.

1824. Alexandr Filip Andryane v Paříži narozený, spisovatel, 28 roků starý, odsouzen byl k doživotnímu žaláři, ale roku 1832 obdržel milost.

1824. Markýz Jiří Quido Pallavicini z Milána, statkář, 26 roků starý, líčen jest jako přepjatec, odsouzen byl k 20tiletému těžkému žaláři. Roku 1834 byl v Praze internován a později oženil se v Karlových Varech s dámou z velmi vážené rodiny pražské. Roku 1862 byl piemontským ministrem. Podobizna jeho jest v celi. (Bližší viz na str. 47.)

1824. Petr Borsieri z Milána, protokolista u apelačního soudu, odsouzen byl k 20tiletému těžkému žaláři.

1824. Kajetán Castilla z Milána, učený právník, odsouzen byl k 20tiletému žaláři.

1824. Ludvík Manfredini z Milána, poštovní ředitel v Reggiu, 51 roků starý, odsouzen byl k 20tiletému těžkému žaláři.

1824. Caesar Albertini z Mantovy, lékárník, odsouzen byl k 15tiletému těžkému žaláři; zemřel roku 1833.

1824. Silvio Moretti z Brescie, duchovní, později voják, pak literát, odsouzen byl k 15tiletému těžkému žaláři; zemřel 1832.

1824. Ondřej Tonelli z Brescie, statkář, odsouzen byl k 10tiletému těžkému žaláři; dostal milost 1830.

1824. František Ludvík svob. pán z Arese, statkář z Milána, odsouzen byl k 3letému těžkému žaláři.

1826. Čeněk Martinengo, Antonín Dossi, Antonín Magetti, každý k 3letému těžkému žaláři, Ludvík Ducco z Brescie, odsouzen byl k 4letému těžkému žaláři.

1835 odsouzeni byli k těžkému žaláři Ondřej Cavalleri na 5 roků, Jakub Poli z Brescie na 5 roků, Filip Labar a Filip Guenzali z Milána, každý na 4 roky, Hyacinth Miglio na 4 roky, Alexandr Moschini z provincie Bergama na 3 roky, Gabriel Rosa z Isea na 3 roky, Cattaneo, Edvard Valenti z Mantovy na 3 roky, Karel Foresti z Bergama na 2 roky, Angelo Polaroli z Codogna na 2 roky, Jan Piardi z provincie Brescie na 1 rok.

1826—1835. Tomáš Grasl, mylně Jiří Josef Frei, František Ludvig, nazýván František Schmid, jehož pravé jméno Staněk prý bylo, narodil se v Gemplu čili Grünbachu v Dolních Rakousích, byl ženat, rolník a pacholek antouškův, odsouzen byl k doživotnímu žaláři Zemřel však na Špilberku v září 1835 v 72. roce věku.*) Náležel k rodině pověstného loupežnického náčelníka Grasla, který ve Vídni dne 31. ledna 1818 i se svými soudruhy byl popraven.

1836. Petr Strada, odsouzen byl k 8miletému žaláři.

1837. Ladislav Lovassy, notář král. uherské soudní tabule, 22 roků starý, odsouzen byl pro velezrádu k 10tiletému těžkému žaláři.

1839. Jindřich Henkel z kurfiřství Hesenského, 33 roků starý, barvířský pomocník, odsouzen byl pro padělání veřejných papírův úvěrních k 20tiletému těžkému žaláři. Uprchl, obléknuv se za strážníka, a vyšel za dne ze západní brány kolem stráže jda ven. Nebyl více dopaden. (Bližší viz na str. 52.)

1839 7. března. Michael Suchorovsky, 37 roků starý, doktor práva, filosofie a krásných umění, byl dříve haličským zemským a soudním advokátem, naposledy pokoutním písařem; odsouzen byl pro loupežnou vraždu k 20tiletému těžkému žaláři a k veřejné práci. Ve kmenové knize líčen jest jako muž velmi zlomyslné povahy; měl 4 spoluvinníky.

1839 10. června. Mortko Felsen, žid z přemyslovského kraje, 26 roků starý, faktor, člen Reisnerské loupežnické bandy; odsouzen byl k 12tiletému těžkému žaláři a k veřejné těžké práci.

1841. Václav Babinský z Pokratic u Litoměřic rodilý. 45 roků starý, katolického náboženství, ženatý, pověstný, hrozný náčelník loupežníků v Krkonoších, v Praze k 20tiletému těžkému žaláři na Špilberku odsouzený, přišel do Josefínského oddílu.

Dosud ví lid vypravovati o mnohých loupeživých dobrodružstvích prosáklých romantikou a o tomto nebezpečném náčelníku rozvětvené tlupy lupičů.

---

*) Kostelní kniha u Kapucínů.

Když roku 1855 byl Špilberk jako trestnice zrušen, přišel Babinský do trestnice kartouzské u Jičína, odkud roku 1861 byv propustěn, přišel za zahradníka k milosrdným sestrám v Řepích Zemřel v stáří 83 roků. (Bližší viz na str. 49.)

1845 dostali se na Špilberk účastníci povstání v Haliči.*) Vazba jejich trvala ale jen do 21. března 1848. Všichni byli k smrti odsouzeni, dostali však milost.

29. ledna. Mikuláš Hordynski z Hordynie, farář v Batiaticze, Zolkěvského kraje, odsouzen byl k 12tiletému těžkému žaláři, mluvil šestero jazyky: polsky, rusínsky, německy, francouzsky, vlašsky a anglicky.

Eugen Chrastowski, absolvovaný právník, odsouzen byl k 12tiletému těžkému žaláři a ke ztrátě šlechtictví.

Jindřich Bogdanski, auskultant při lvovském magistrátě, odsouzen byl k 12tiletému těžkému žaláři a ke ztrátě šlechtictví.

Albin Dunajewski, absolvovaný právník, odsouzen byl k 8miletému těžkému žaláři.

30. ledna. Robert Chmilewski, cvičebník při tribunálu Varšavském, vstoupil do vojska povstaleckého a roku 1838 přišel z Francie jako vyslanec do Haliče; odsouzen byl k 15tiletému těžkému žaláři a ke ztrátě šlechtictví.

Leslav Lukasiewicz, do roku 1838 vydavatel novin „Pamietniki naukowe“, roku 1839 přišel z Francie jako vyslanec do Haliče; odsouzen byl k 12tiletému těžkému žaláři, ke ztrátě šlechtictví a zároveň po odbytém trestu ze země vypovězen.

Leonard Stawski, sudí v Zarčerně, odsouzen byl k 10tiletému těžkému žalaři.

Leandr Pawlikowski, absolvovaný právník, hospodář; odsouzen byl k 8miletému těžkému žaláři a ke ztrátě šlechtictví.

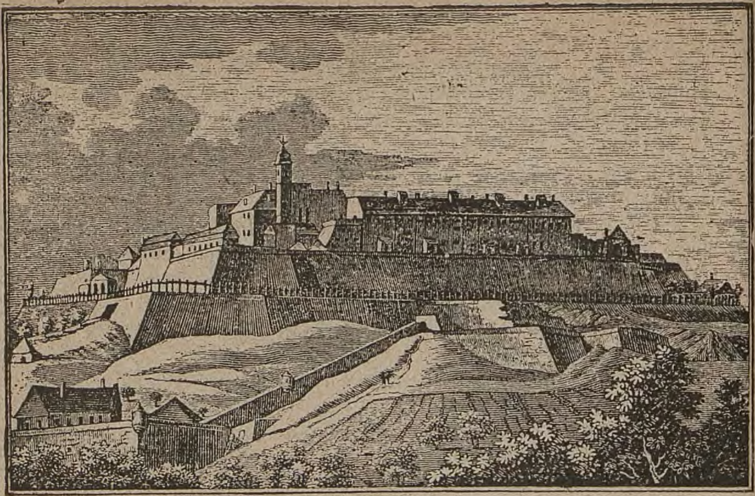
1845. Karel Julius Trolliet z Milána, ředitel továrny; odsouzen byl k 5tiletému těžkému žaláři.

1845. Václav Eberl, lesnický příručí u panstva Petrohradského v kraji Žateckém, odsouzen k 18tiletému těžkému žaláři.

---

*) Známé povstání v Krakově stálo tohoto svobodného státečku samostatnost. Několik přepjatých hlav v Haliči myslilo, že nadešla vhodná chvíle, aby se říše polská znovu zřídila a chopily se zbraní. Podniknutí však skončilo bídně. Selský lid stál na straně vlády a zastupoval povstalcům všady cestu. Tento lid použil též naskytlé příležitosti, aby za dlouholeté útisky se pomstil šlechticům. Zřízenci státní správy vynakládali vše, aby jich uchránili napadání zuřivými sedláky, zvláště mnohým zachránil život polní zbrojmistr Benedek, který tehdy jako podplukovník přidělen byl lvovskému generálnímu velitelství.

Povstání bylo rychle potlačeno a vláda jevila mírnost a milost. 150 Poláků vsazeno bylo na Špilberk a k vůli nim postaveno nové patro na tak zvaný tajný oddíl proti Švábce, nynější Údolní ulici. Se zajatými zacházelo se velmi slušně; směli i od svých příbuzných přijímati dopisy.

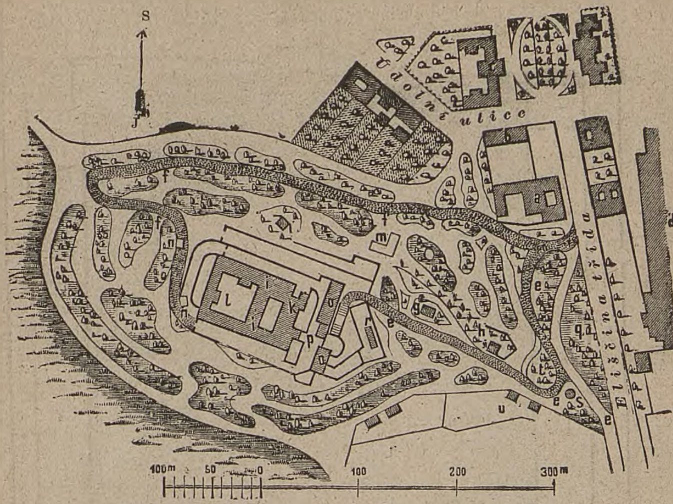

Pohled na Špilberk před 70 roky.

Pohled na Špilberk za nynější doby.

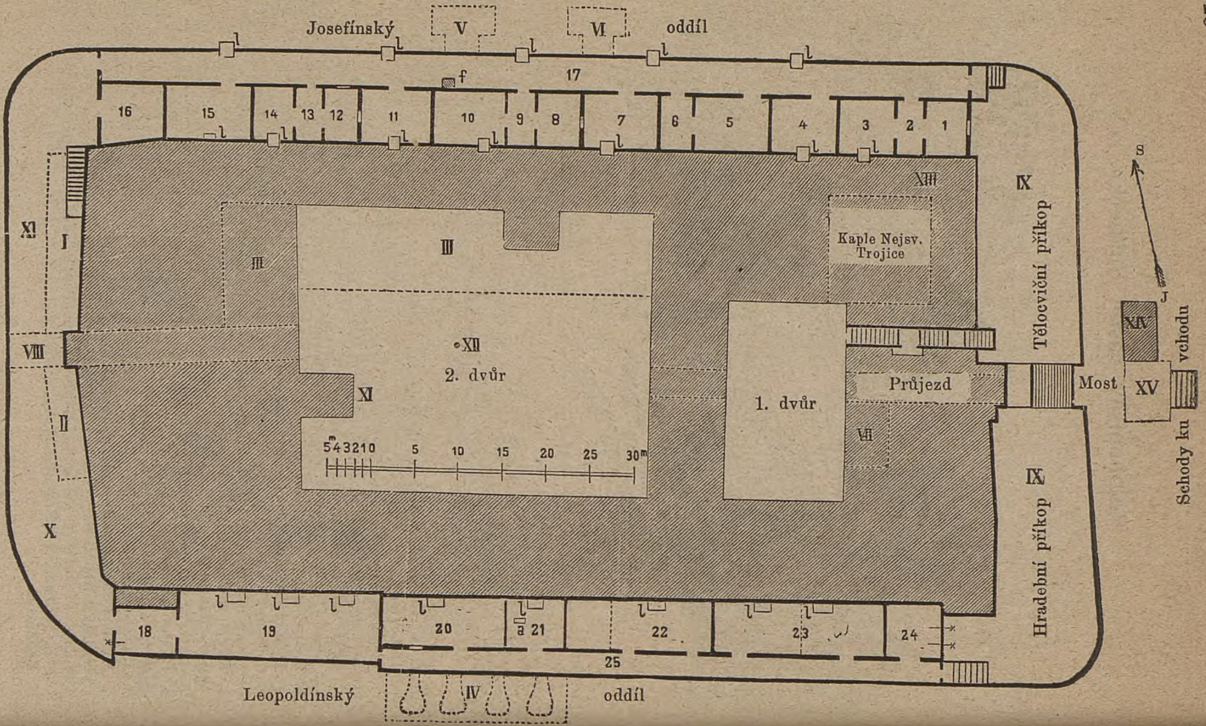
Polohopisný nástin Špilberku.

Legenda.

a. C. k. vojenské ředitelství měřické.
b. Tělocvična.
c. Technická vysoká škola.
d. Novoměstská kasárna.
e e. Pěšinka ke kasárnám na Špilberku.
f f. Jízdní cesta ke kasárnám na Špilberku.
g. Hostinec u „vysoké hlídky“ (roku 1754 prachárna).
h. Domek zahradníkův (roku 1754 strážnice).
i. Špilberské kasárny (dříve trestnice), druhdy hrad, sídlo knížat Brněnských a markrabat moravských, na to delší dobu pevnost (do roku 1809).
k. Kaple Nejsvětější Trojice.
l. Hluboká studně.
m. Bývalá věznice pro ženské.
n. Bývalé strážnice.
o. Budova úředníků bývalé trestnice, nyní kasárna a skladiště.
p. Malá strážnice.
q. Místo, kde objeveny byly pohanské hroby.
r. Nádržka vodovodu.
s. Socha sv. Jana, u níž mnozí zajatci se modlívali, loučíce se se světem.
t. Starý zrušený hřbitov špilberský.
u. Bednárna.

Hořejší patro kasemat.

Legenda.

I. Bývalá nemocnice trestnická (1810), později věznice pro ženské.
II. Bývalé byty policie (1810).
III. Velmi silně stavěná zbrojnice (1809 od Francouzů do povětří vyhozena).
IV. Bývalé pekárny.
V. Bývalá kuchyně.
VI. Bývalá strážnice pro pacholky.
VII. Bývalá gotická kaple.
VIII. Někdejší vytahovací most.
IX. Někdejší horní temnický příkop.
X. Někdejší dolní temnický příkop.
XI. Dosavádní hluboká studně s vytahovacím strojem ($60^0 = 113.8$ m hluboká).
XII. Místo, kde stála socha Nejsv. Trojice.
XIII. Místo, kde se nacházel v I. patře nadzemní žalář Silvia Pellica.
XIV. Místnost strážnická.
XV. Vedle bývalá Walldorfská kaple.
l. Silně zamřížovaný světlovid.
f. Padací dvéře, jimiž trestanci spouštíváni bývali do spodního patra kasematního.

Josefínský oddíl.

Na zevnější stěnu vpravena jest kamenná tabulka, jejíž nápis utrpěl časem. Poněvadž se pro měkkost kamene nedá opraviti, dána pod ní nová tabulka z kararského mramoru s latinským nápisem, z něhož se dovídáme, že tyto kasematy roku 1742 vystavěny byly za polního maršálka barona Sehera-Thossa a stavitelského plukovníka de Rochepinea.

1. Trenck, plukovník pandurů, 1746 do 1749 (viz na str. 36). V celi té nachází se podobizna Trenckova v životní velikosti a podobizna polního zbrojmistra hraběte Bonnevala jako pašy, v kteréžto celi odbyl si jednoroční trest roku 1742 (viz na str. 40), pak jest zde starodávné lože trestnické.

2. Předcelí.

3. Strážnice.

4. Maroncelli, karbonář roku 1822, přítel věhlasného vlašského básníka Silvia Pellica. Zde jest podobizna jeho v olejomalbě. (Viz na str. 15 a 46.)

5. Zde odseděla prý pro velezrádu svůj desítiletý trest vazby italská hraběnka Filanghierová r. 1816. (Viz na str. 13.) V celi té jsou stará původní kamna kachlová.

6. Předcelí.

7. Společný žalář.

8. Silvio Pellico, věhlasný básník vlašský r. 1822. Onemocněv přišel do nadzemního vězení XIII, a později i pouta jemu byla odňata. (Viz na str. 46.) V celi jest podobizna jeho v olejomalbě.

9. Předcelí.

10 Revírník Anton, 1816—1834, jenž 18 roků v žaláři strávil, jak se praví nevinně. (Viz na str. 53.)

11. Společný žalář.

12. Osamocená cela.

13. Předcelí.

14. Václav Babinský, hrozný náčelník loupežníků, 1840—1855. Jméno jeho, zajisté před mnohými lety vryto, viděti jest dosud na stěně, dále mnoho čárek, označujících léta. V celi jest i podobizna Babinského. (Viz na str. 49.)

15. Společný žalář.

16. Strážnice.

17. Chodba.

V celách byla velká kamna kachlová, vzala ale za své; v některých celách byly podlahy.

Leopoldínský oddíl.

Rovněž roku 1742 vystavěný.*)

18. Strážnice.

19. Byl prý to žalář pro ženské.

20. Společný žalář.

21. Mučírna s vytahovacím strojem *a*.

22. Společný žalář.

23. Společný žalář.

24. Strážnice.

Na stěnách žalářů přesně poznati lze místa, kde stávala lože.

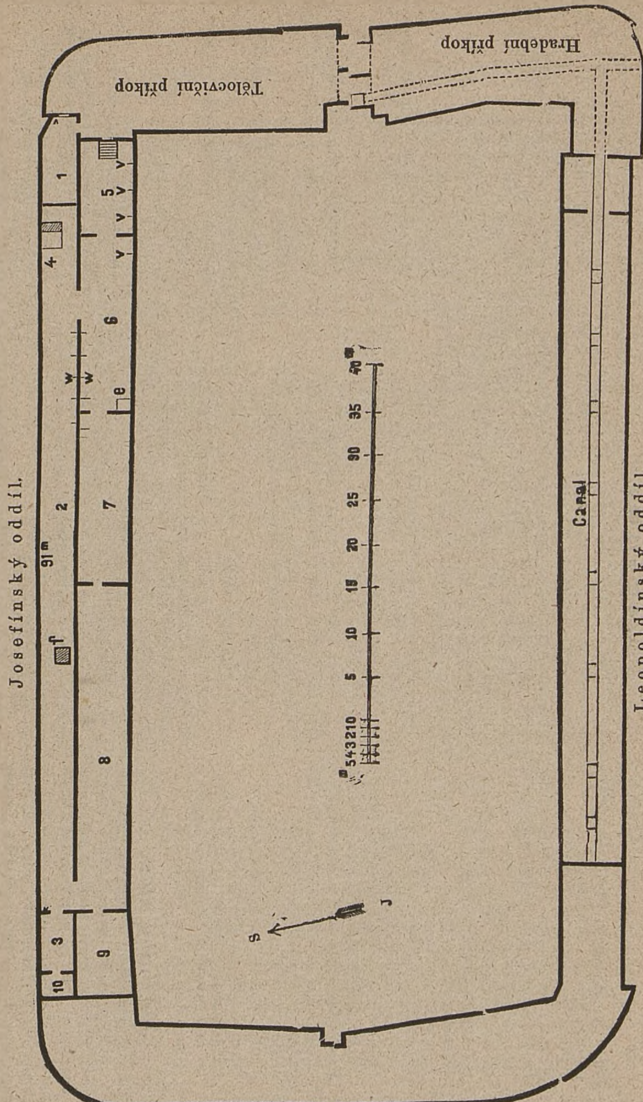
V přemnohých celách jsou na stěnách kresby a nápisy, které ale opadáním malty úplně znatelny nejsou.

Tak byly vyškrábány v celi revírníka paroby a vůz, pak 18 čárek, označujících dobu vazby. Na jiném místě viděti jest kalendář.

---

*) Na jednom ze starých plánů pevnosti Špilberské z roku 1754 lze jej viděti.

Spodní patro kasemat.

Legenda.

Josefínský oddíl.

1. Umrlčí komora.

2. 3. a **5. 6. 7. 8.** Dvě chodby, druhdy rozdělené ve 34 jednotlivých vedle sebe stojících cel, tesaných z klád a fošen. Dosud jsou znatelna místa, kde stávaly rozbourané dřevěné stěny. Každá taková komůrka byla 6' = 1·9 m široká, 6' = 1·9 m hluboká a 10' = 3·2 m vysoká. Tyto hroby pro živé měly malé 3' = 0·9 m vysoké dvéře, nad nimiž nacházely se malé díry na dodávání potravy. Takovou historicky věrně upravenou celi lze zde viděti. (4.)

Na stěnách dosud viděti jest čtyry prohlubiny pro záda a hlavu *v*, v nichž zločinci přikováni byli. Bývali zády ke stěně jedním železným kruhem okolo těla a jedním okolo krku (kruh na tělo a krk) upevněni, které jen někdy povolovány bývaly. Dlouhý řetěz vedl od pout na rukou a nohou vzhůru k železné žerdi, která se nacházela na kruzích při stropu po celé délce kasemat. Na jednom místě zazděny jsou kruhy pro tělo a krk *w*. Na jiných pěti pospolu desíti místech jsou na stěnách podobné prohlubiny. Poněvadž ale nelze poznati, kde železné kruhy zazděny byly, nesnadno určitě tvrditi, zdali sloužily k přikování. Možno, že tomu tak bylo.

4. Tak zvaná mučírna jest zcela zachována a zařízena. Zde viděti postavu v životní velikosti trestnicky oděnou, na nohou a rukou spoutanou s kruhem kolem těla a krku. Císař Josef dal se zde na hodinu zavříti, aby zvěděl, jak ubohým vězňům bylo u srdce. Zde viděti jest též železnou hrušku, dírkovanou a pepřem naplněnou kouli, která vecpávána bývala trestníkům do úst, když křičeli.

e) Zde prý stála železná panna; to však není dokázáno a jest pochybno.

f) Padací dvéře, jimiž druhdy pouštíváni bývali zločinci do strašných žalářů.

9. a **10.** Odkryté, dříve zazděné prostory. V 9 nalezeny rozličné kosti (v květnu 1870). V celi 9 viděti jest na klenutém stropě krátké rourky, které na koncích mají hruškám podobné násady rezem zadělanými dírkami, z nichž snad voda kapávala. Zde zajisté byla mučírna. Též jest zde ohnisko, kde se nejspíše rozpalovaly železo a kleště. Rovněž jest zde řebřík k mučení s nataženou postavou v životní velikosti, mající v slabinách vpálené známky.

Žaláře dolních kasemat byly nejstrašnějšími na Špilberku, buď ve skále vytesány anebo zděny a klenuty. Ni vzduch, ni světlo mohlo do těchto míst hrůzy vniknouti. Nešťastník zde byl uprostřed největší tmy a vlhka. Málo kdy vrátil se odtud za živa některý zločinec; překročiv práh, musil se rozloučiti se světem na vždy.

Podle historických podání vydrželi to zločinci v těchto žalářích jen krátký čas; zprvu zcela oslepli a brzo na to zemřeli. Do těchto žalářů přicházeli ponejvíce loupežníci a vražedníci. Poslední doby použito jich zřídka a jen na krátko. Žaláře ty byly roku 1791 císařem Leopoldem zrušeny a rozbourány a jenom jediný žalář, tak zvaná mučírna (4) zachována na historickou památku nelidskosti minulých dob.

Podle nezaručené zprávy ještě v dvacátých letech tohoto století byl prý jistý útočník na život vysoce postavené osoby v dolních kasematách přikován a následkem stále jemu na hlavu kapající vody za krátko prý zemřel. Za káznický prostředek podzemních žalářů používáno částečně a na krátký čas ještě v době novější. Tak vypravuje hodnověrný svědek, že při návštěvě na Špilberku krátce před tím, kdy trestnice byla zrušena, viděl v takovém žaláři přikovaného zvláště vzdorovitého trestníka, který při otevření celi ku žalářníku velmi hrozivě se choval.

Spisovateli dobře známý duchovní správce trestníků, který posledních devět roků onen úřad na Špilberku zastával, vypravoval, že byl jednou povolán k zvláště vzdorovitému nebezpečnému zločinci, pravému to divochu, který ve spodních kasematách Josefínského oddílu z trestu na šest neděl zavřen byl. Jakkoli byl mužem silným, za několik těch neděl pro dnu nemohl se hnouti.

Leopoldínský oddíl.

V tomto jest nečistá stoka s rozličnými dírami ke spouštění, které se však již neužívá a částečně i zasypána jest.

O této stoce žijí v lidu dosud rozličné pověsti,*) které ale nejsou zaručeny.

Poněvadž mnozí z trestanců stoky té k útěku užili, byla proto později přísně střežena.

Hluboká studně.

Na druhém dvoře jest v plánu naznačená zcela ve skále vytesaná studně.

Ku vytahování vody jest na dřevěném lešení upraven vytahovací stroj. Studně jest $60^0 = 113\cdot79$ m hluboká. Spustí-li se do ní zap lený kornout, potřebuje značnou dobu, než dopadne na hladinu vodní. Díváme-li se s lešení za tímto kornoutem, dostaneme snadno závrať.

Dříve bylo tam pevné šlapací kolo, které bylo od pěti trestníků pohybováno. Čtvrť hodiny bylo třeba, než se jedno z obou věder vytáhlo. Nyní jest tam zlepšené vytahovadlo.

Stará gotická síň.

Pochází z dob markrabat a byla zprvu skladištěm pro hasičské nářadí, pak prádelnou, na to kuchyní trestnickou a nyní patří ke kantině.

Walldorfská kaple.

(Viz na plánu horní kasematy č. XV.)

Zřízena prý byla v letech 1740—1750 od svobodného pána Františka Augustina z Walldorfu, jenž byl krajským hejtmanem v Brně a později roku 1747—1754 přísedícím zemského práva. Zemřelť roku 1754 bez potomkův a dědicem stal se strýček jeho Hynek hrabě z Walldorfu, jímžto šlechtický rod ten vymřel. Hrobka Walldorfů nachází se v Zábrdovickém chrámě.

Kaple nejsvětější Trojice.

(Stará zámecká kaple. Viz plán na vrchním oddílu kasemat.)

Stará zámecká kaple, při které roku 1350 zvláštní zámecký kaplan ustanoven byl, poškozena byla roku 1645, kdy Švédové Brno oblehali, tou měrou, že pobourána býti musila. Roku 1393 vystavěl tehdejší velitel citadely, Jan hrabě z Zinsendorfu novou kapli ve slohu vlašském.

---

*) Vypravuje se totiž, že kdysi velmi vzdorovití zločinci k napravení dáni prý byli do spouštěcích děr nohama dolů a přikováni na těle, načež jim myši nohy ožrali.

U hlavního oltáře jest obraz, představující nejsvětější Trojici. Pod obloukovou chodbou jest kaple Trenckova, od zakladatele tak zvaná, jenž na oltář ten 3000 zlatých byl věnoval.

Na oratoři mohli vězňové ženského pohlaví obcovati mši svaté. Byli hustou dřevěnou mříží kryti. Oratoř nad kaplí Trenckovou ustanovena byla pro úřednictvo trestnice. Nyní, kdy na Špilberku se nachází vězení vojenské, sloužena bývá v této kapli jednou téhodně a to ve čvtrtek mše svatá pro trestníky.

V jednom rohu této kaple umístněna jest socha sv. Trojice, která bývala na druhém dvoře postavena a na to zrušena.

Staré památné paramenty a kostelní nádobí špilberské kaple dodány budou opět sem z vojenského chrámu, až oprava provedena bude. Připomenouti dlužno pozlaceného kalichu se znakem hraběte Zinsendorfa ze 17. století, pozlaceného ciboria z roku 1682, kasule, vlašská práce klášterní ze 16. století, odevzdána c. k. poručíkem Foersterem na památku dobytí vse Vicentina roku 1848.

V sakristii viděti jest snímku podobizny plukovníka de Souchesa, věhlasného obrance Brna proti Švédům roku 1645.

Věž kaple jest nejvyšší část Špilberku. Odtud jest čarovná vyhlídka; zvláště níže rozložené Brno skýtá příjemný obraz.

Stupně věznické a přehlídky vězení.

Ještě na sklonku minulého století rozeznávány tři stupně vězeňských trestů, totiž 1. těžké, 2. tuhé, 3. mírné vězení. Při všech třech stupních přikázána byla zločincům práce.

1. Těžké vězení. Zločinec byl kolem pasu upevněným železným kruhem, tak zvaným kruhem na tělo, ve dne i v noci na vykázaném jemu místě tak těsně přikován, že jemu zbývalo místa jen k nejpotřebnějšímu pohybování těla (§ 25. trestní knihy z roku 1787). Vedle toho měl zločinec na krku tak zvané krční železo, na němž visel dlouhý řetěz, který dnem i nocí držeti musel v ruce, poněvadž tíží svou krk jemu tísnil. Na obou rukou a nohou měl trestník železná pouta.

Kruhy okolo těla a krku byly vězněnému zřídka sejmuty, leda aby se jemu poskytlo trochu volného pohybování. Pouta na nohou a rukou nebyla nikdy otevřena. Byla-li obava, že by některý trestník chtěl uprchnouti, mohla jemu zavěsena býti těžká železa.

Za lože sloužilo dřevěné lehátko, a za potravu voda a chléb. Každá návštěva příbuzných a známých byla přísně zakázána.

Těžký žalář na Špilberku odseděti bylo v strašných dolních kasematách.

2. Tuhý žalář. Spoutání podobalo se onomu při těžkém žaláři, avšak trestník míval méně těžká železa na nohou a dva dny v témdni obdržel půl libry masa. Trest ten si odbývati musil ponejvíce v horním patře kasemat.

3. Mírnější žalář. Trestník měl lehčí pouta na nohou a rukou. Žaláře byly v patře nynějších kasáren; ženské byly v roz-

bouraném oddílu pro ženy, pak v rozbourané rohové baště a v horním Leopoldínském oddílu. (Viz nákres plánu.)

Císař Leopold v letech **1780—1792** zmírnil zákon trestní, zrušiv přikování, tahání lodí, veřejné a tajné vpalování a veřejné mrskání.

Nyní obdrželi i k těžkému vězení odsouzení třikráte téhodně teplá jídla a denně polévku, na lehátka pokrývky a houně.

Podle udání Silvia Pellica bývaly roku 1822 dva stupně vězňování, totiž tuhý trest vězení, a tu měl trestník řetěz na nohou a na rukou a povinen byl pracovati, a velmi tuhý trest vězení, při čemž měl trestník železný kruh kolem pasu a byl řetězem ke stěně přikován.

Podle hodnověrného podání byli prý v společných žalářích u večer všichni trestníci přivěšeni na řetěz, vedoucí do strážnice.

Počínaje rokem 1842 spoutáváni byli trestníci pouze na nohou a dostávali od roku 1838 denně jednou teplá jídla a 1⅓ libry žitného chleba.

Denně určeny byly tři prohlídky vrchním dozorcem, totiž ráno, večer a o půlnoci.

Lékař přicházel třikráte téhodně, totiž v pondělí, ve středu a v pátek.

Přístroje k mučení a jak se s nimi zacházelo.

Podle trapného řádu trestního z roku **1769**, Constitutio criminalis Theresiana, který proti dřívějším řádům mnohem byl mírnější, užíváno bylo následujících stupňů mučení:

Šroubovna čili svěrák palcový, při čemž oba palce přišly mezi železa s dvěma železnýma knoflíky a mačkány byly.

Šněrování, při němž podpaží tak silně staženo bývalo, že maso mezi provázky vystupovalo.

Žebřík k mučení byl přehrozný nástroj. Trestníku svázány bývaly ruce na zádech křížmo a potom na příčku žebříku a nohama rovněž svázanýma protahnut byl provaz na válci upevněný. Odsouzený k mučení ležel na žebříku, a válec pomocí otočeného provazu otáčen býval pacholkem katovým, čímž se tělo násilně vytáhlo, následkem čehož klouby se vymkly a žlázy se potrhaly.

Ku zostření trestu mohl kat páliti mučeného osmi svázanými svíčkami do obou boků, což se v přestávkách 10kráte až i 11kráte opakovalo. K mučení tomu míval kat ještě dva pomocníky.

Šroubová bota železná, mající vnitř ⅔ palce dlouhé knoflíky, které se vmačkaly do nohy.

Španělská bota, kterou se mačkala noha.

Šroub na kosti, jímžto se buď noha nebo ruka mačkala.

Svěrák ramenou, jímžto se šroubovaly části ramenou.

Vytahovací stroj byl rovněž hrozným nástrojem mučení. Trestníku byly čtvrťpalcovými lněnými provazy nejprvé svázány ruce a se zevnějšími stranami na zádech staženy, a potom hák vytahovacího provazu zavěsen.

I nohy nad kotníky bývaly trestníku staženy a potom zločinec strojem vytažen.

Jakmile se vznášel ve vzduchu, přivěseno mu na nohy nejprvé závaží 25tiliberní a později 46tiliberní, následkem čehož klouby se vymkly a žlázy přetrhány byly.

V kasematách jsou následující nástroje k mučení: Vytahovací stroj, žebřík k mučení s postavou v životní velikosti nataženou, dále pak palcový šroub, španělská bota, kostní šroub, šroubová bota a svěrák ramenou. Veškeré ty předměty jsou přirozené velikosti a historicky věrně zhotoveny.

Šat trestníků.

Trestníci mužského pohlaví měli kulatý, bílý širák, vlněnou na pravé straně tmavohnědou, na levé straně světlošedou kazajku a spodky těchže barev, ale opačně sestavených. Dále měli šněrovací botky ze syrové kůže, punčochy, košile z režného plátna a na krku kousek plátna.

V létě bývalo šatstvo z pruhovaného šedého trilichu.

Trestníci ženského pohlaví měli dvoubarevný živůtek a sukni téže barvy; na hlavě bílý šátek.

Zaměstnání a denní řád trestníků.

Zaměstnávání trestníků bývalo rozličné. Dřívějších dob vykonávati jim bylo ponejvíce těžší práce, jako rašplování, řezání tvrdého dříví, zhotovování houní atd., novější doby zaměstnáváni byli obuvnictvím, krejčovstvím a stolařstvím, předením vlny, vyráběním sukna pro sebe, pro dozorní mužstvo, pro policejní trestnici a policejní mužstvo města. Vykonávaly se též dovednější práce ze dřeva, z rohu, z kostí, ze slámy a vlasů.

Vězňové vstávali v létě o půl páté, v zimě o 6. hodině ráno. Po vykonané modlitbě prohlížena byla pouta a pak vedeni byli do dílen, kde každý jednotlivec ještě jednou byl prohlížen. O půl 11. hodině dáván byl oběd a sice polévka a zelenina, načež nastal hodinný odpočinek ve dvorech. Kdo přidělenou práci nevykonal, byl potrestán. — V neděli byly služby Boží a nepracovalo se. Školy nebylo, ačkoli roku 1838, když pan Remacle prohlížel žaláře, trávilo na Špilberku dvacet jinochů nemajících 20 let.

Trestníci lehčího stupně vodíváni byli poslednější doby (1820) denně na hodinu na volný vzduch.

Slavnostní dni pro trestníky.

Kapli na Špilberku (Brněnském hradě) daroval král Jan r. 1331 se všemi požitky nově založené nemocnici kláštera Maria-Sal na

Starém Brně. Darováním tím vstoupil klášter Maria-Sal (královnin klášter na Starém Brně, založený královnou Alžbětou roku 1323 pro cisterciácké jeptišky) v poměr ke Špilberku, z něhož vyplynula pro trestníky a dlouho potrvala, až do zrušení Špilberku roku 1782, dobročinnost, která každého roku vykonána byla na památku královské zakladatelky kláštera. Obdrželť totiž každý trestník ve výroční den nadace, na slavnost sv. Bernharda od kláštera libru masa, libru chleba, pintu piva, žejdlík kuchyňského jídla a krejcar. (Volného církevní místopis. III. 154.)

Počet trestníků a trvání trestů.

Počet trestníků se páčil roku 1817 na 200, roku 1818 na 234, roku 1838 na 315, mezi těmi bylo 43 žen, roku 1851 na 415 trestníků.

Ročně přirůstalo, na př. roku 1812 39 trestníků, mezi těmi bylo 14 žen, roku 1813 55 trestníků, mezi těmi bylo 16 žen. roku 1841 58 trestníků, roku 1845 50 trestníků, roku 1846 54 trestníků, roku 1848 do 3. září 126 trestníků.

O trvání trestů podány stůjtež zde následující, rovněž z kmenové knihy vyňaté drobnosti.

V červnu roku **1817**. Ze 200 trestníků bylo 40 odsouzeno k tuhému a 17 k těžkému doživotnímu žaláři.

V listopadu roku **1818**. Z 234 trestníků bylo 64 odsouzeno k tuhému a 17 k těžkému doživotnímu žaláři.

Z 41 nově přibylých trestníků roku 1812 bylo 5 odsouzeno k doživotnímu těžkému žaláři, 2 ke 40tiletému 2. stupně, 6 ke 30tiletému 2. stupně, 2 ke 30tiletému 1. stupně, 1 ke 25tiletému a 1 ke 12letému 1. stupně, 8 ke 20tiletému, 9 k 15letému a 7 ke 10tiletému a 12letému žaláři 2. stupně.

Z 55 novo dodaných trestníků roku 1813 bylo 11 odsouzeno k doživotnímu žaláři. Ostatní měli si odbyti vazbu 10- až 40tiletého těžkého žaláře.

Často dostávali trestníci ve výroční den spáchaného zločinu 20 až 30 ran holí a ženské prutem.

Spáchané zločiny.

Z 41 dodaných trestníků roku 1812 dopustilo se zločinů: 12 loupeže, 17 vraždy, 7 zavraždění dítěte, 4 padělání veřejných úvěrných papírů, 1 krádeže.

Z 55 dodaných trestníků roku 1813 dopustili se těchto zločinů: vraždy, loupežné vraždy, úkladné vraždy, zavraždění dítěte, žhářství, padělání veřejných úvěrných papírů.

Úmrtnost trestníků.

Úmrtnost dřívějších dob asi bývala hrůzu vzbuzující a veliká, neboť kdo do spodních kasemat přišel, sotva kdy spatřil světla Božího.

Avšak i novější doby byla úmrtnost neobyčejně veliká, což z následujícího vysvítá:

Z 41 roku **1812** přibylých trestníků zemřelo 11 v žaláři, tedy čtvrtina.

Z 58 roku **1841** přibylých trestníků zemřelo v žaláři 29, tedy polovina.

Převládající nemocí byly souchotě, na něž 18 zemřelo; ostatní nemoce byly zánět plic, krtice, vodnatelnost, hlavnička a ochrnutí mozku.

Trestníci umírali v následujících obdobích: 3 v 1., 5 ve 2., 3 ve 3., 4 ve 4., 5 v 7., 9 v 9. a více letech.

Z 50 roku **1845** přibylých trestníků zemřelo v žaláři 27, tedy více jako polovina, a sice na mořivou nemoc a souchotě.

Ze 54 roku **1846** přibylých trestníků zemřelo 26 v žaláři, ponejvíce na souchotě, tedy takřka polovina.

Ze 126 roku **1848** přibylých trestníků zemřelo v žaláři 40, kterýžto počet proto menší jest, poněvadž mnoho trestníků jen krátký čas na Špilberku zůstalo.

Udání kmenových knih, jež z novější doby pocházejí, v níž s trestníky se již lidštěji zacházelo, mohou považována býti za hrozná.

Císař Josef vchází do tak zvané mučírny a zavříti se v ní dá.
(Historicky.)

Jak z dějinných udání vysvítá, navštívil císař Josef několikráte Špilberk, najmě v letech 1766, 1777, 1783. Tak přijel jednoho dne odpoledne byv provázen plukovníkem hrabětem Františkem Rosenberkem na zapřenou na Špilberk, kde tehdy pevnostním velitelem byl plukovník Herter z Hertlerů. (Historicky.)

Dav si ukázati průvodní list, rozkázal velitel žalářníku Cyrillu, aby oboum pánům žaláře ukázal.

Objemným svazkem klíčů opatřen, žalářník nepromluvív slova kráčel před pány a otvíral rozličné hrozné žaláře.

Konečně dospěli do spodních kasemat Josefínského oddílu. Jak se vypravuje, chtěl žalářník první celi (dřevěnou skříň) minouti, aniž by ji byl otevřel. Ale císař trval na tom, aby byla otevřena a když se jemu po vůli stalo, strnul hrůzou nad nelidskostí, vida v takové vzduchu a světla prosté díře ukovanou postavu lidskou a předsevzal si proto, dáti se na hodinu v této celi zavříti, aby z vlastní zkušenosti se přesvědčil, jak ubohým zajatým musí býti u srdce. Císař nedal se od svého předsevzetí odvrátiti a dal se zavříti. Když se za hodinu vrátil na světlo Boží, pravil:

„Já jsem byl poslední z lidí v těchto místnostech. Od nynějška nesmí nikdo z vězněných na Špilberku překročiti tento práh.“ *)

---

*) **Vlastní slova císařova.**

Druhého dne přinesla estafetta veliteli Špilberku císařské rozhodnutí tohoto znění:

„Dáváme Vám tímto milostivě věděti a rozkazujeme: Všichni věznění zločinci a zlovolníci, pokud se v celích spodních kasemat na Špilberku nacházejí, ať se bez prodlení vystěhují a podle možnosti v hořejším oddílu uvězní. — Mimo to ale ať spodní celi žalářů kasemat od nynějška pod zámkem a závorou věčně uzavřeny zůstanou.

Podle toho říditi se má stále Jeho římsko-císařské a královské Nejvyšší Majestátnosti plukovník a velitel pevnosti Špilberské a vyplniti náš milostivě vyměřený rozkaz naší vůle a našeho mínění. Josef."

Úzké dřevěné žaláře vesměs byly rozbourány a jenom jediná cela, od lidu mučenickou zvaná, zůstala na památku toho veledůležitého okamžiku.

Markrabě Prokop.

Prokop byl třetí syn markraběte Jana Jindřicha a bratrovec Karla IV. Když Jan Jindřich roku 1375 zemřel, rozdělili se oba bratři Jodok a Prokop (prostřední byl biskupem olomouckým) o pozůstalost. Prokop obdržel Znojmo, Jihlavu, Nové Město, hrad Tepenec a hodnost markraběte; Jodok obdržel ostatní Moravu a hodnost markraběte a pána Moravy; Prokop měl býti jemu podřízen.

Dne 8. května roku 1394 zajat byl Jodokem při hostině v Berouně král Václav a dopraven šlechtou českou na Pražský hrad, kde na doléhání téže šlechty uznati jemu bylo Jodoka za správce království. Zatím Jan, bratr králův a Prokop spojili vojska svá a do Prahy spěchali, osvoboditi krále.

Avšak jakýsi pán z Rosenberka dopravil krále do Rakous v úkryt, ale smlouvou ujednanou na to mezi Janem a Prokopem se Sigmundem a Jodokem dne 3. srpna roku 1394 na svobodu opět pustěn byl. Od té doby se však bratří Prokop a Jodok nenáviděli.

Když král Václav zbaven byv hodnosti císařské s vědomím Jodokovým od krále Sigmunda, jat byl a vévodovi rakouskému Albertovi do vazby odevzdán dne 29. dubna roku 1402, nemohl jemu Prokop, zapleten jsa v různice, okamžitě pomocí přispěti. Když král Václav byl propustěn, jmenoval Prokopa dne 11. února roku 1403 svým nástupcem říšským. Jodok proto rozhněván, znova se spojil se Sigmundem a Albertem a brannou mocí zmocnil se v nepřítomnosti Prokopa města Znojma. Jakmile o tom udatný Prokop zvěděl, spěchal, sebrav v Čechách a v Lužici velký počet lidu, s pomocným vojskem polského krále Vladislava na Moravu a opět dobyl města a hradu Znojma.

Na to přitáhl Jodok s rakouským pomocným vojskem, oblehl Znojmo a po dvakráte hnal marně útokem. Prokop bránil se tak udatně, že král Sigmund nedoufal v úspěch. Krátce po třetím marném útoku otráveni byli Sigmund a Albert neznámou rukou;

Sigmund byl zachráněn, Albert však podlehl dne 25. srpna. Ze strachu upustili Sigmund a Jodok od dalšího obléhání, ale osnovali pomstu, jelikož považovali Prokopa za vraha. Sigmund se svým vojskem táhl do Čech a plenil statky svých protivníků. Dozvěděv se, že Prokop na svém pevném zámku Bezděsi mešká, odebral se tam, položil se před ním táborem a zval Prokopa k přátelské rozmluvě. Doufaje v nabízený jemu bezpečný průvod do ležení, přišel Prokop. Sotva počala rozmluva vrazili zbrojnoši Sigmundovi pod záminkou vypuklého nepokoje do stanu královského, zmocnili se Prokopa a před obličejem královým, jemuž Prokop nedodržení daného slova vytýkal, jej svázali a do Brněnského žaláře dopravili. Dne 5. června roku 1405 daroval Prokop všecky statky příslušící jeho hradu Tepeneckému Doleinskému klášteru Kartuziánskému, načež hladem nebo jedem zemřel a u Kartuziánů v Královu Poli u Brna pochován byl. (Pelzlovy dějiny.)

Oblehání Brna Švédy roku 1645.

Již roku 1643 dne 6. září objevili se Švédové pod Torstensohnem před Brnem, zapálili předměstí a několik dní do města stříleli. Město i pevnost, jimž velel Demetrius Reich z Reichenavy, jak se udává, držely se po 14 dní, až příchod císařského generála Gallase s válečnou mocí u Modřic, jakož i nedostatek potravy donutily Švédy, aby upustili od oblehání Brna.

Císař Ferdinand III. pochválil Nejvyšším přípisem, datovaným v Hodoníně dne 15. září roku 1643, věrnost a udatnost města Brna a podporoval obyvatele vyhořelých předměstí při znovuzřízení svých domů. Dne 6. března roku 1645 porazil Torstensohn císařskou armádu pod generály Goetzem a Hatzfeldem u Jankova mezi Táborem a Čáslavou v Čechách, čímž generálu Waldštýnu upustiti bylo od oblehání Olomouce. Toto vítězství Švédů vyvolalo takový postrach, že, kdo mohl, k Vídni utíkal.

Dne 13. března roku 1645 vzali Švédové bez výstřelu město Jihlavu, brzo na to vzdalo se Znojmo a Švédové táhli do Dolních Rakous, kde dobyli Kremže a Steinu; Retz, Korneuburk, Staatz a Falkenstein obsadili. Na to vzali hradbu při vlčím mostě na špici u Vídně a jednotlivé oddíly přeplavili se přes Dunaj a požadovali výpalné na klášteřích Goettveiském a Melkském.

Na to se Torstensohn obrátil opět na Moravu, vzal Mikulov a Židlochovice a dne 3. května roku 1645 objevil se předvoj švédský před Brnem.

Tehdejší velitel Brna opustil místa, jež se dle jeho náhledu uhájiti nedala, jelikož posádka Brněnská byla velice malá.

Bodrá obecní rada a zmužilé měšťanstvo Brna nedalo se odstrašiti, nýbrž dne 15. května roku 1645 v listě svědčícím císaři Ferdinandu III. prosilo o pomoc zároveň prohlásivši, že hotovo jest udatně se brániti nepříteli.

Císař milostivě přijal nabídnutí a obezřetného plukovníka Raduita de Souches, rodilého Francouze, teprv 37 roků starého, jmenoval velitelem města Brna. Velitelem na Špilberku byl podplukovník Ogilvy, rodák škotský, který však podřízen byl plukovníku de Souches.

Brno nemělo tehdy ještě bašty, nýbrž obehnáno bylo dvojí zdí s věžmi a průkopem. I hradby pevnosti špilberské byly ledabylé a od města odloučeny. Obhajovací hradby města a pevnosti byly velmi chatrny, posádka nečetna a nepostačující; taktéž spíže a válečných potřeb byl nedostatek. V takovém, skutečně beznadějném stavu se nejlépe dokáže, čeho dovede obezřetný, statečný velitel, podporován jsa obětavou činností obyvatelstva. V šesti nedělích proměnil de Souches Brno ve stav obhajování schopný. Městské příkopy dal prohloubiti, zdě a věže města, pak hradby Špilberku opraviti a několik nových opevnění provésti Špilberk byl s městem spojen krytou cestou „strada cooperta“, a aby se volněji a snadněji střileti mohlo, dal domy na předměstích na 600 kroků zdálí rozbourati. Jednomu každému bylo pracovati dnem i nocí.

Potraviny byly z okolních osad dovezeny a výrobny prachu zřízeny.

Plukovník de Souches vyzval obyvatelstvo k obraně a rozohnil v něm věrnost a obětovnost pro císaře a vlasť.

Provolání jeho provázeno bylo plným zdarem. Měšťanstvo seřadilo se ve dvě setniny o 259 a 265 mužích, řemeslničtí tovaryši v setninu o 202 mužích, šlechtici v setninu o 131 mužích, studující v setninu o 66 mužích, zedníci 89 mužů silní konali dobrou službu dělostřeleckou. Město postavilo 36 mužů na obranu Včetně císařského vojska 424 mužů čítajícího obnášela celá ozbrojená moc jenom 1474 mužů, k nimž v době obležení přibylo posily 280 mužů.

S touto neobyčejně nepatrnou posádkou odvážil se plukovník de Souches Brno a Špilberk brániti proti tehdy zajisté značné armádě švédské, 28.000 mužů čítající. Čísla ta teprv v pravé světlo staví chrabrost odvážného velitele, udatné posádky a udatných obyvatelů Brna.

Příliš daleko by zasahovalo, kdybychom čtenáři chtěli vypisovati celý denník o obléhání Brna; postačí zajisté, když uvedeme nejdůležitější okamžiky.

Dne 4. května roku 1645 o 10. hodině dopolední dorazila před Brno hlavní moc švédská a položila se táborem u Zábrdovic. Torstensohn ve svém přepychu sliboval dobýti města ve třech dnech a pevnost Špilberk v osmi dnech.

Když byl Torstensohnův posel, který žádal vydání města, odkázán, sevřeli Švédové těsněji město. U královnina kláštera na Starém Brně a před Tomášským klášterem zřídili baterie a dne 5. května otevřeli od jezovitské zahrady, nyní Lužánek, příkopy k útoku. Když dne 10. května počali Švédové silnou střelbu granáty a ohnivými koulemi na město, dal de Souches odkrýti šindelové střechy.

Švédové si počínali při obléhání velmi rázně. Stále kladli podkopy, zvláště proti tak zvané nové baště na Špilberku, jihozápadní roh, kde nyní ústí vozová cesta, a často konali útoky, které ale posádkou a obyvatelstvem vždy stkvěle odráženy bývaly. De Souches řídil obranu velmi činně; dav zakládati protiprůkopy, denně výpady činil a obléhací práce kazil, čímž zároveň srdnatost a sebevědomí obležených mnoho získaly.

I pohlaví ženské neobyčejnou jevilo srdnatost, před obličejem nepřítele chodíc do zahrad předměstních pro zeleninu a na půdách domů konajíc hlídku požárovou. Při jednom výpadě přivedly též ženy několik kusů dobytka do města.

Ježto paní a ženy ze zvědavosti před zamýšlenými výpady z pevnosti na střechy vylézaly a tím nepřítele upozorňovaly, zakázal to de Souches přísně.

Dne 17. června podniknut byl větší výpad 300 vojáky, studujícími a řemeslnickými tovaryšy proti chrámu všech Svatých, z něhož se tito, nepřátelské práce zničivše, se značnou kořistí vrátili.

Mezitím, co plukovník Pachoy 300 mužů silné přední švédské stráže rozprášil, přišla dne 26. června obleženým pomoc 400 mužů, vedených podplukovníkem hrabětem Vrbnou do města. V ležení švédském pro zdařený tento výpad nastal veliký zmatek následkem čehož část švédské bandy do Olomouce utekla. Pro nedostatek potravy opustilo 150 mužův a 200 koní při výpadu ze židovské brány (konec Ferdinandské ulice) opět město.

Švédové opatřili své průkopy útočné krytbou a takto uzavřené opatřili dveřmi. Dne 11. července nezdařil se výpad proti krytým průkopům útočním.

Dne 7. července přepadlo 250 císařských jezdců vedených rytmistry Hennemannem a Ungrem švédský sbor shánějící spíži a přivedli tak celé ležení na nohy.

Dne 8. července zápalili Švédové smolnými věnci tak zvanou dřevěnou baštu na severním rohu Špilberku a dne 9. července za zvuků trub a bubnů dával de Souches za nepřátelské palby v předhradbí*) stkvělou hostinu, aby dokázal, že místo to se dá udržeti.

Dne 19. července přirazil Sigmund, syn knížete Rakoczyho sedmihradského, s polním hejtmanem Baccosem Gaborem a s 12.000 muži (mezi těmi bylo 3000 německého lidu, ostatní byli Hajduci a sedmihradští jezdci) a položili se vedle Švédů táborem.

Když Torstensohn a Baccos Gabor dne 23. července odpoledne prohlíželi si práce obléhací, přiletěla koule, vypálena z děla na věži hladomorné, a padla blízko nich.

Švédové 150 ranami z děl ztroskotali hladomornu, odkud se jim tolik škody posud nadělalo.

---

*) V páté části velikého díla „Theatri europaei“ nachází se plán Brna, a na něm naznačeny jsou práce obléhací. Dle toho plánu neměl Špilberk předhradbí; snad se jím myslily protiprůkopy před poloměsícem k městu zbudované, jež měly podobu předhradbí.

Na sta sedlákův a švédských vojínů pracovalo na čáře circumvaleční, která se nad královniným klášterem vinicemi k Žabovřeskám, pak přes pole k rybníku a jezovitské zahradě a přes výšiny k Zábrdovicím táhla. Opevnění to sahalo pod prsa, mělo hluboké příkopy a několik redut.

Dne 30. července podniknut 150 vojíny, studujícími a měšťany velký výpad, při němž kouleny před bojujícími sudy. Ve stropě krytby nepřátelské reduty udělána díra, házeny do ní granáty a zapáleny na to i průkopy útočné. De Souches byl při tom postřelen.

Když prach docházel, přirazil dne 8. srpna podplukovník Gérarde s 80 muži do města, prodrav se ležením švédským a přivezl půl centu síry, z níž se prach opět vyráběti mohl.

Když se objevil nedostatek potravy, zabíjeni byli koně, a dva řezníci obdrželi úřední zajistění, že se tím nestanou nepoctivci.

Po přečetných útocích chystali se konečně Švédové k velkému všeobecnému útoku, který vykonán byl dne 15. srpna. Takřka tisíc bomb a ohnivých koulí padlo do města, četné požáry způsobivše, které hasiti bylo ženám. Nepřítel prostřílel dva průlomy, jeden u Petrova a druhý mezi branou dřevěnou a brankou u Kobližné ulice, a hnal útokem mezi 5. a 6. hodinou odpolední na šesti místech zároveň, totiž:

1. U průlomu na Petrově stál de Souches sám s vojskem 600 Švédů marně útočilo tam čtyřikráte po sobě.

2. U židovské brány stál městský radní Maxmilián z Hoffu s měšťany. Deset praporečků vojska Rakoczyho útočilo zde, vždy ale byly odraženy.

3. U druhého průlomu stál sbor studujících a měšťané, jimž velel hejtman Jan Staff; zde útočilo šestnáct praporečků Sedmihradčanův a čtyři houfce německého vojska, ale marně.

4. Hradbu u kláštera Svato-Tomášského bránili vojáci a měšťané. Generál Mortaigne útočil zde se svým plukem, který částečně slezl valy, avšak opět odražen byl. Generál Mortaigne byl při tom těžce raněn.

5. a 6. Ve „strada cooperta“ a u poloměsíce stál hejtman Pillmayer, který útok 300 Švédů zmužile odrazil.

Tak stkvěle skončil den, kterým se osud města rozhodnouti měl. Švédové upustili od dalšího obléhání a dne 20. do 23. srpna odtáhli, zapálili ale panský, hauzovní a sladovní mlýn, pak nemocnici u sv. Štěpána, pivovar, Zábrdovice a Židenice.

Jak se udává padlo prý 8000 Švédů před udatně bráněnou pevností. Obrancové měli 250 mrtvých a 150 raněných.

Z vděčnosti dalo město podobiznu de Souches malovati. Snímku její viděti jest na Špilberku v sakristii kaple Nejsvětější Trojice.

Ogilvy povýšen na plukovníka, udělen mu titul svobodných pánův a jmenován byl doživotním velitelem Špilberku. Zemřel roku 1660 a pohřben v klášterním chrámě v Rajhradě.

Císař Ferdinand III. z vděčnosti a v uznání podivuhodné udatnosti měšťanstva dal městu ve znak mezi obě hlavy orlí císařské jméno (F. III.), nad hlavním štítem císařskou korunu a nápis: „Sigillum senatus populique Brunensis", pak právo s červeným voskem pečetiti.

V privileji té jmenováni jsou též všickni měšťané*), již se súčastnili hájení a všickni příbuzní radních se svým manželským potomstvem povýšeni byli do stavu šlechtického.

Brněnští měšťané obdrželi právo kdekoli v dědičních zemích se usazovati, a osvobozeni byli mýtného, celního a přirážek v Čechách, na Moravě a všech k těmto přivtělených zemích.

Studující obdrželi výsadu dosíci práva měšťanského bez taxe a při usazování na místa měli míti přednost před ostatními uchazeči.

Plukovníku de Souches vydali purkmistr a rada král. města Brna stkvělé vysvědčení, kterážto listina doslovně uvedena jest v knize již uvedené. De Souches podal Jeho Veličenství v dopise podrobnou zprávu o udatnosti a obětavosti městské rady a měšťanstva brněnského.

Hrabě Štěpán Szirmay.

Hrabě Štěpán Szirmay pocházel ze starého rodu, který nejspíše sídlil v Syrmii. Jeden z předků jeho jménem Jan vystavěl v osadě Zantho na řece Sajo, jemu od Bély IV. darované, roku 1260 pevný zámek, jejž Szirma nazval, kteréžto jméno sám přijal a potomstvu zanechal.

Štěpán ze Szirmaye roku 1680 vyhlídnut byl císařem Leopoldem, aby mírným vyjednáváním přiměl Tökölyho, by složil zbraně. Po mnohých překážkách podařilo se Szirmayovi konečně nakloniti k tomu Tökölyho tím, že splniti jemu slíbil dávnou touhu, totiž sňatek s Helenou Zrinyovou, ovdovělou Rakoczyovou, s jejíž rukou spojeny byly velké statky a značné bohatství. Uzavřen byl mír a roku 1681 stal se sňatek Tökölyho skutkem. Ale hned po radovánkách stal se věrolomným, přepadl Kašavu, Patáky, Tokay a Száthmar, vzal tyto osady a stále zvyšoval své požadavky. Aby šetřeno bylo státního tajemství, dán byl Štěpán Szirmay nejprve do Prahy, pak na Špilberk a posléze do Kladska.

Když Turci, obléhajíce Vídeň, byli odraženi a strašnou porážku utrpěli a Tököly roku 1685 u Varaždína zajat a do Adrianopole dopraven byl, odpadlo od něho celé horní Uhersko.

Szirmay v žaláři přestoupil k církvi katolické; roku 1687, když zasedal říšský sněm, byl z vazby propustěn a v odměnu za přestálé útrapy jmenován byl protonotářem při judex curiae a palatinu, pak dvorním radou a roku 1693 stal se svobodným pánem.

Roku 1701 Longuevalem udán byl Szirmay jako spoluvinník Rakoczyho a zajat a do Vídeňského Nového Města dopraven. Rakoczy

---

*) V P. Kollerově „obležení Brna" udána jsou jména všech měšťanů.

uprchl a proti ostatním obviněným nebylo lze podati důkazů. Szirmay hájil se stkvěle, a od císaře Leopolda I. roku 1707 obdržel diplom hraběcí, v němž vychvalována byla nade všecko jeho věrnost.

Kursko-sasský polní maršálek ze Schoeningů.

Tentýž byl šlechticem z Nového Marku, a byv Brandenburskem uražen, vstoupil v stejné hodnosti, totiž jako polní maršálek do služeb sasských, a za to sasský generál z Flemmingů přijal službu v Brandenbursku. Schoening záhy si získal přízeň kurfiršta Jana Jiřího IV., ale způsobem, jakým zaváděl odvod k vojsku, dav bezohledně na silnici chytati nejpotřebnější muže i ženaté, popudil proti sobě obyvatelstvo tak, že v Laubáně došlo až ke krvavé srážce. Ohavnosti tam páchané přičítal kdekdo na vrub Schoeningovi. Jak nepřátelé jeho jemu za vinu kladli, vstoupil prý v tajné vyjednávání s francouzským vyslancem baronem z Asfeldu a usiloval získati kurfiršta pro Francii proti Rakousku. Skutečně vyslal Schoening místo 12.000 mužů jenom obyčejný počet k říšskému vojsku a vyjednával prý s Hanoverskem o neutrálnost anebo o uskutečnění strany od císaře zcela neodvislé, kteréžto smlouvy použiti chtěla tato mocnost jedině k tomu, aby dosáhla devátou hodnost kurní.

Roku 1692 byl Schoening v lázních Teplických od Rakušanů náhle zajat a na Špilberk dopraven. Marně žádal kurfiršt zpět svého vojevůdce, stěžoval si u říšského sněmu proti jeho zajetí. Aby snad dosáhl splnění svého přání, uzavřel novou smlouvu s císařem, podle které roku 1693 postavil 12.000 mužů do pole a 400.000 zlatých v pomocných penězích složil; avšak svého polního maršálka Jan Jiří IV. vícekráte neviděl, neboť tento propustěn byl po smrti kurfiršta a zemřel roku 1696.

František svobodný pán z Trencků.

c. k. plukovník pandurův a stranník.

Narodil se roku 1714 v Kalabrii na Sicilii. Otec jeho zemřel roku 1743 jako plukovník a velitel v Lentšově, zanechav jemu panství Kretovské, Sleternické a Pakracké ve Slavonii a značné jmění.

Příroda zvláště bohatě obmyslila tohoto podivuhodného muže. Mělť neobyčejné vlohy. Vychování se mu dostalo dobrého a mluvil správně sedmi jazyky.

Bylť náramné velikosti, skutečně obrovsky dokonalého vzrůstu, útvar obličeje jeho byl příjemný a mužný, síla jeho neuvěřitelna.*)

Trenck studoval u Jesuitů v Šoproni, vstoupil do ruských služeb vojenských a již roku 1736 ve válce proti Turkům stal se praporníkem. Zpozorovav jednou vhodnou příležitost, zničiti turecké oddělení, žádal svého plukovníka, aby dovolil mu útočiti; plukovník

*) Ze životopisu jeho strýce, pruského praporníka Bedřicha svob. pána z Trencku.

však předstíraje, že nemá k tomu rozkazu, odepřel mu svého povolení. Na to útočil Trenck na vlastní vrub a rozprášil nepřítele. Vrátiv se, a vítězstvím opojen, nazval plukovníka ruským zbabělcem a vyšlehal jemu bičíkem, začež odsouzen ku smrti prachem a olovem; od generála Münnicha za osvědčenou udatnost obdržel ale milost. (Jak se vypravovalo, rozjel prý se sám proti Turkům a vrátil se se čtyřmi hlavami tureckými.) Na to přesazen byl k jinému pluku. Zde však podobný měl výstup, opětně k smrti byl odsouzen, dostal na to milost a z ruských služeb propustěn.

Na počátku války o rakouskou posloupnost roku 1740 dovolila Trenckovi císařovna Maria Terezia na jeho žádost, aby zříditi směl pluk pandurů.

Dovedl toho v surovou, nevázanou chasu vštípiti vojenskou kázeň a železnou rukou pohromadě držeti své pandury, vesměs bývalé loupežníky; avšak zcela nemohl zabrániti, aby se pandurové nedopouštěli ukrutností, loupeží, vražed a paličství.

Se svým dobrovolnickým sborem vtrhl Trenck do Bavor, a osvědčil se jako velmi udatný a neobyčejně dovedný rotník.

Státu konal výborných služeb, tomu navzdor ale nebyl u dvoru dobře oblíben; nemálo uškodil si tím, že mnoho důstojníků pro neschopnost propustil, učiniv si z nich rozhodné nepřátele, jež se později přičinili o jeho odsouzení. — Povýšení své roku 1742 měl co děkovati přímluvě generála Khevenhüllera.

Pro rozličná přestoupení, jemu za vinu kladená, zvláště pro vraždění u Chamu sprostěn byl roku 1746 velitelství a pohnán před válečný soud. Vedle toho četnými svými nepřátely byl obviňován, že při plenění pruského ležení pandury u Sorauu zajal prý pruského krále ve stanu a zrádně na svobodu ho propustil; to ale zdá se býti zlomyslným utrhačstvím.

I v průběhu svého procesu choval se nerozumně a výstředně, čímž svůj pád urychlil.

Když mu císařovna ve Vídni zvláštním rozkazem přiřkla trest domácí, dal zapřáhnouti ve svůj nejlepší kočár, svévolně poručiv daný jemu trest, a jel do divadla, kde císařovna právě byla.*)

Vida v jedné z loži setníka hraběte Gossaua a jednoho soudruha, jež v čele stáli jeho žalobců, byl tím tak rozzuřen, že prý vstoupil do této lože a uchopiv hraběte Gossaua, chtěl jej před zrakem císařovny svrhnouti do přízemí, a zajisté by se bylo tak stalo, kdyby tomu obecenstvo nebylo zabránilo.

Trenck byl odsouzen k doživotnímu vězení na Špilberku, ale zemřel již dne 4. října roku 1749 v den svých jmenovin, jak strýc jeho Bedřich tvrdí, otrávením vodou tofanskou. Smrť svou prý předpověděl, jednomu z Kapucínů se vyzpovídal a s důstojníky se rozloučil.

---

*) Ze životopisu svobodného pána z Trencku.
**) Rovněž.

Na smrtelném loži vyprosil si Trenck od Jejího Veličenství milost, aby směl poslední vůli pořídit, a to jemu bylo povoleno. U přítomnosti sedmi svědků ustanovil v závěti své 4000 zlatých Kapucínům v Brně, 3000 zlatých pevnostní kapli na Špilberku ke zbudování nového oltáře, 30.000 zlatých k založení nemocnice v Dolních Rakousích pro chudé, neštěstím postižené z Chamu neb od Izery z poslední války, jiš měli přednost, 4000 zlatých Kateřině Rotherové, jejíž otec jemu ve vězení věrně sloužil, 1400 dukátů podplukovníku baronu Kotulinskému, zástupci velitele na Špilberku pro jeho sedm dětí, 6000 zlatých dru. Pergerovi za věrné služby a jako vykonavateli poslední jeho vůle, 600 zlatých svým dvoum písařům, 100 dukátů duchovnímu Antonínu Beyerovi na Špilberku na mše svaté, 100 dukátů místnímu poručíku na Špilberku, panu Prodeckému, 1000 zlatých svému sluhovi Františku Ignicovi, pak menší odkazy strážmistrovskému poručíkovi, profosi, markytánu atd.

Své statky v Uhrách a ve Slavonsku poručil svému strýci, pruskému praporníku Bedřichu svobodnému pánu z Trencku bez dluhův a vymínil sobě, aby domu rakouskému sloužil a katolíkem se stal.

Onen však splácel jemu nevděkem, neboť ve svých zápiscích bezčetně hanobil plukovníka Trencka a povahu jeho pošpinil, ačkoli jinak jemu udatnost připisoval a uznával, že domu rakouskému dobré služby konal.

Ostatně strýc Bedřich Trenck vypravoval ve svých spisech nejdobrodružnější věci o udatnosti a síle plukovníka pandurů. Když jednou houfec jeho lidí se mu zprotivil a naň vystřelil, zabiv mu koně, rozzuřen prý tím, jednoho muže z nich zabil a opakovav to, přivedl divokou rotu k poslušnosti. Jak strýc jeho udává, měl prý neobyčejnou sílu.

Podle poslední své vůle nesen byl Trenck svázán a spoután od trestníků z pevnosti špilberské do kláštera kapucínského, kde o 7. hodině večerní za ohromného návalu obecenstva pohřben byl. V kryptě kapucínské ukazuje se seschlá a posud dosti zachovaná mrtvola Trenckova. V celi Trenckově nachází se jeho podobizna v životní velikosti a v historicky věrně udělaném obleku. Podobizna malována byla podle původního obrazu, který zhotovil František Kautský. Šavle a hanžár nápodobeny jsou původním zbraním, které on nosil. Svobodný pán František z Trencku psal svůj životopis, který vydán byl v Lipsku v dvou dílech roku 1747. Poslední potomek Trenckův, Jindřich, praporník m. sl., zemřel ve Vídni roku 1876, a daroval museu Františkovu růženec a obraz Panny Marie, které na Špilberku při sobě nosil plukovník pandurů, dále pak tři knoflíky, které pocházely prý z jeho atlasového kabátu a uschlý palec pravé ruky Trenckovy. V kapli Nejsvětější Trojice na Špilberku nachází se oltář, který Trenck založil.

Trenck v zámku Chamském v Bavořích.

Nemalý stín na povahu Trenckovou vrhá krveprolití v Chamu. Byli-li pandurové nevázanou chasou, a Trenck sám jakkoli udatný

zároveň ale náruživý muž, nicméně k víře nepodobno, že by byl z pouhé krvežíznivosti spáchal takové krveprolití, jak se v Chamu událo.

Ctihodný duchovní Kapucín sděluje domnělou příčinu tohoto vraždění, která se ústním podáním v klášteře zachovala, věrohodnou sice ale nezaručenou takto:

V Chamu byl Trenck od bavorských důstojníků stkvěle uvítán a vyznamenán. Též bavorští vojáci bratříčkovali se s pandury. Na počest Trenckovu dáván byl též stkvělý ples. Jak známo byl Trenck statný, hezký muž, jenž se u ženského pohlaví všady těšil oblibě, rovněž u dcery zámeckého pohradního. — Dříve než slavnost započala, doručila dívka tato Trenckovi tajně lístek, v němž jemu, obávaje se o jeho život, sdělila, že má o půl noci býti otráven.

Do půl noci nebyla slavnost plesová ničím porušena. Jakmile dvanáctá hodina odbila, povstali všichni hosté, a bavorský velitel, podávaje Trenckovi pohár vína, pronesl přípitek. Trenck chtěl s ním pohár vyměniti, tomu ale velitel nikterak připustiti nechtěl.

Trenck v tom spatřoval důkaz, že se mu zrádně sáhnouti chtělo na jeho život. Na jeho zapísknutí vrazili pandurové, již dříve veškeré východy obsadili a zámek obklíčili, ze všech stran do sálu, a přítomné povraždili.

Přípitek ku poctě Trenckově.

Ke cti Trenckově uvedena budiž zdravice, jakou roku 1862 tehdejší velitel c. k. 53. pěšího pluku řadového, podplukovník svobodný pán z Dahlenu-Orlaburku při slavnostní schůzi důstojnické proslovil:

„Roku 1741 zřízen byl dobrovolnický sbor, který roku 1745 od velké císařovny rakouské proměněn byl v pluk pandurů, a za plukovníka a majitele jmenován byl muž, který jej zřídil. Byl to plukovník svobodný pán z Trencku. Po jeho smrti obdržel onen pluk generální polní strážmistr ze Simbšenu, po něm polní zbrojmistr Beck, pak polní zbrojmistr hrabě Palffy z Erdödu, na to generální polní strážmistr Jellačič, jemu následoval polní zbrojmistr Hiller, tomuto zas polní podmaršálek Radosevič a konečně arcivévoda Leopold.

S pýchou volám: my Jeho Veličenství 53. pluk jsme plukem Trenckových pandurů! Čím Trenck byl o tom vypravují dějiny; mohou vypravovati Prusové, o tom vypravují hrdinské skutky u Lince, u Deggendorfu, u Chamu, u Breysachu, u Budějovic, u Koselu, u Ourtea atd. V těchto bojích zajal Trenck přes **4000** mužů, mezi těmi bylo 9 generálů a štábních důstojníků, 58 důstojníků od setníka dolů, ukořistil 45 děl a 15 praporů dobyl!

Zdravicí tou vzdávám česť památce předkovi pluku: Trenckova!“

(Z dějin c. k. 53. řadového pluku pěšího.)

Ze života Trenckova.

Dne 22. listopadu roku 1740, v den slavnostního holdování Marii Terezii, uvázavší se v dědictví, kdy za příčinou slavností ve Vídni bezčetné davy lidstva se hemžily, pojednou u večer blíže vchodu do horní Braeunerovy ulice shlukla se oddělená skupina obecenstva, z jejíhož středu slyšeti bylo prudkou hádku. Pojednou se davy lidstva rozestouply a tu se objevili dva mužové, z nichž jeden byl hezké, obrovské postavy, druhý mladistvého hrdého vzezření, vynikaje bohatým oděvem, a rychlým krokem opouštěli jeviště Druhého dne kolovala zpráva, že v Rofranově ulici dva neznámí měli souboj, jehož krvavému zakončení zabráněno bylo stráží. Bližšího se lid nedozvěděl Ve vyšších kruzích se ale vědělo, že jeden z bojujících byl hejtman pandurů baron František z Trencku, jenž býval v ruských službách, přicházeje do Vídně, nabídnouti císařovně sebe a dobrovolnický svůj sbor, druhý že byl baron Albrecht Waldheim, jehož sestru Trenck miloval. Bratr vybídl dívku, aby se provdala za bavorského velkostatkáře, což se také stalo, a pomstychtivý náčelník pandurů náhodou se s baronem Waldheimem setkav, vyzval jej k souboji.

(Děj soubojový v Rofranově ulici od Mořice Bermana.)

Bedřich Vilém Menzel, (viz na str. 13.)

tajný sekretář a kancelista při král. saeském kabinetě.

Narodil se v Drážďanech roku 1726 a mnoho přispěl k rychlému vypuknutí sedmileté války tím, že se dal podplatiti a za 3000 říšských tolarů vydal v opise pruskému vyslanci z Malzahnu tajné dopisy mezi Saskem, Rakouskem a Ruskem o válce proti Prusku. Aby si pomohl z peněžité tísně stal se zrádcem své vlasti.

Když se na zločin jeho přišlo, uprchl, byl však v Praze chycen a dodán na Špilberk, kde zůstal až k uzavření míru Hubertsburského roku 1763 a přišel potom na pevnost Koenigstein, kde počátečně trávil v těžkých okovech, později ale byla mu vazba od krále Bedřicha Augusta III zmírněna, v níž zůstal až do své smrti roku 1796.

Polní zbrojmistr Claude Alexander hrabě Bonneval.

Polní zbrojmistr hrabě Bonneval pocházel ze šlechtického rodu francouzského, který prý byl spřízněn s rodem Bourbonským. Narodil se 14. července roku 1675 v Coussacu v Limousinu a určen od rodičů pro stav duchovní. Nicméně 13 roků jsa stár, vstoupil do král. sboru námořnického, kde se stal dobráckým, odhodlaným a lehkovážným mužem, jak jej líčil Dumas ve svém známém románu, a za několik roků jmenován byl poručíkem v gardě.

Roku 1701 oženil se s dcerou markýze z Bironů, avšak manželství to nebylo šťastným. Odešel na to do Vlach, kde se téhož roku súčastnil vlašského polního tažení v pluku Latoura za velení

Catinatova mnohé si získav slávy. Na to s vyznamenáním bojoval pod maršálkem Luxemburským v Nizozemsku. Nicméně byla jeho žádost o povýšení zamítnuta a místo něho povýšen Maintenonin, oblíbenec milostnice krále Ludvíka XIV.; ostatně jemu za vinu kladeno, že prý se dopustil ve válce vydírání a bezbožství.

Nanejvýš proto rozhorčen, měl prudký výstup s ministrem války Chamilardem, při němž nemírná povaha Bonnevalova veškeré meze překročila; urazilť ministra tou měrou, že, postaven byv před válečný soud, k smrti odsouzen byl. Opustiv tajně Francii, zaslal teprv za hranicemi dopis zpět, že se nikdy do Francie nevrátí.

Hrabě Bonneval navštívil nyní rozličné dvory německé, kde jako nepřítel Francie přijat byl všude s vyznamenáním, a pro veselou letoru a milostnou povahu rád vídáván byl jako společník.

Roku 1703 odebral se do Vlach, kde se v Římě seznámil s rakouským vyslancem markýzem de Prié, na jehož přímluvu u prince Eugena obdržel místo v rakouské armádě. Na to spěchal do Vídně, kde byl princem Eugenem velmi vlídně přijat. Že by byl Bonneval od císaře Leopolda I. měl rozkaz, zříditi pluk a tomuto dáti své jméno, není zjištěno.

Bonneval súčastnil se polních tažení roku 1710—1712 a osvědčil se svou odvahou. Prostřednictvím prince Eugena, s nímž velmi přátelský žil, urovnán byl jeho proces ve Francii. Nedlouho na to byl jmenován polním podmaršálkem, a v turecké válce roku 1716—1718 po boku prince Eugena čestně konal svůj úkol; zvláště vyznamenal se při dobývání Temešváru a v bitvě u Petrovaraždína, kde těžce byl raněn. Ve válce té dobyl v čele svých granátníků velkou redutu, přesilou janičárův a spahiů hájenou a choval se vůči zajatým důstojníkům tureckým velmi pohostinně a propustil je, což mu později velmi vhod přišlo. Po míru Požarevackém dne 21. června roku 1718 povolán byl Bonneval od prince Eugena do válečné rady.

Na to se súčastnil války sicilské proti Španělsku a vedle hraběte Seckendorfa dobyl si zásluh, přispěv ke šťastnému zakončení této srážky.

Nyní stál Bonneval na vrcholi štěstí; obdařen důstojenstvím, vrátil se do Vídně.

Bonneval spojoval v sobě vše, co jej statným kavalírem a zajímavým zjevem učiniti mohlo. U útlého pohlaví požíval milosti plnou měrou a častěji byl zapleten v milostná dobrodružství, jež mu mnohé nepříjemnosti způsobila. Postava jeho byla velká a silná, plnost těla nebyla jí na ujmu. Obličej pravidelný, podlouhlého tvaru, byl plný s úzkou bradou a osmáhlý, ale příjemný. Oči měl tmavé, zrak otevřený, pysky pěkně dělené, nos pěkně utvořený.*)

Pro Bonnevala vše se výhodně vyvinulo, vlastní ale jeho vinou se opět změnilo. Snaže se v rodinné záležitosti prince Eugena

*) Zápisky jeho vydány byly v Londýně roku 1755 a připojena jest jim v mědi rytá podobizna jeho jako pašy. Vedle životopisu od něho psaného byl ještě jiný vydán.

vtírati, stal se jemu nepříjemným, a aby tento jej odstranil, vymohl jeho dosazení jako polního zbrojmistra do Nizozemí.

Další příčiny jeho neštěstí byly jím zosnované skandály bruselské. Znepřátelil se totiž s podmístodržitelem v Bruselu, markýzem de Priém a obmyslil jej urážkami, ano i hanopisem. Dále kladeno bylo jemu za vinu, že se zdráhal přijati trest jemu podmístodržitelem přiřknutý, pak sdlouhavost, s kterou se odebral do citadely antverpské, posléze že nevyhověl císařskému rozkazu nejkratší cestou do Vídně se dostaviti, nýbrž že odebral se dříve do Haagu, aby se zotavil od šestinedělní vazby a aby se tam pobavil. Když konečně na cestu do Vídně se vydal, byl cestou zatknut a na Špilberk dopraven. Když Bonneval již čtyry neděle na Špilberku seděl, bylo se jemu podrobiti prvnímu a jedinému výslechu, ku kterému se z Vídně tři císařští komisaři dostavili. Dvorní rada válečná odsoudila jej k smrti, jelikož neuposlechl císařského rozkazu.

Císař Leopold II. neschválil tuto přísnost a zmírnil tuhý tento trest na jednoroční vazbu na Špilberku. Zároveň byl propustěn z císařských služeb a po přestálém trestu ze zemí vypovězen.

Bonneval líčí velitele Špilberku a jeho poručíka jako velmi soucitné muže, jež vše vynakládali, aby mu vazbu zpříjemnili. Častěji s ním hráli v šach a v karty. — V žaláři si hleděl ukrátiti čas tím, že sepisoval povahy svých soudců, které pak předčítal guvernérovi a jeho choti.

Od poručíka na Špilberku, delší čas před tím v Turecku žijícího, mnoho dozvěděl se Bonneval o armádě turecké a rozpravy ty uzráti daly prvnímu zárodku k pozdějšímu rozhodnutí, vstoupiti do služeb tureckých.

Byv počátečně veselý, v druhé polovici vazby oddal se Bonneval zádumčivosti, která se ještě zvýšila, když vazba jeho chýlila se ke konci a on nejistou před sebou měl budoucnost.

Když byl z vazby propustěn, vyžádal si, aby dopraven byl do Benátek, kde s tureckým vyslancem vyjednávati počal. Vyslanec se rozpomenul, jak Bonneval přátelsky někdy jednal se zajatými důstojníky tureckými, a přemluvil Bonnevala, přestoupiti k islamu, chce-li, aby jemu propůjčeno bylo vysoké místo v turecké armádě.

Hrabě Bonneval přijal toto nabídnutí, přestoupil roku 1730 k islamu, a nedlouho na to objevil se jako A c h m e d p a š a,*) stal se reformátorem v turecké armádě; neboť jako generál dělostřelectva hleděl toto upraviti po evropsku, a byl též politicky činným. Služného měl 12.000 tolarů.

Jako velitel sboru 30.000 mužů vítězně bojoval Bonneval proti Rusku a proti uchvatiteli perského trůnu, začež jej jmenoval sultan místodržitelem na Chiosu.

U velkého vezíra Jegena Mohameda nepožíval velké přízně pro francouzský svůj rozmar a svobodomyslnosť. Když Bonnevalovi

---

*) Podle jiného udání nazýval se Osman paša.

podrobení bombardéři, jež neobdrželi žold, bouřlivé žádosti jednou sultanovi podali, vypovězen byl Bonneval do Kastemuni, a bylo by ho to takřka hlavu stálo.

Po svrhnutí velkého vezíra stal se Bonneval opět místodržitelem, zabýval se do své smrti politickými zápletkami ve spojení s Francií a se Švédskem.

Měl také úmysl povolati protestantské obyvatele z Curychu a Bernu, aby se v Turecku usadili a chtěl zříditi inženýrský sbor, avšak návrhy jeho nebyly přijaty.

Krátce před svou smrtí vyjednával, aby se směl vrátiti do Francie, poněvadž pro mír Porty a pro nepravidelné vyplácení žoldu byl nespokojen. Povolení k návratu obdržel, zemřel však den na to, totiž dne 27. března roku 1747, stár jsa 72 roků na opět se dostavivší dnu.

Polní maršálek Jiří Olivier hrabě Wallis. (Viz na str. 12.)

Pocházel ze starošlechtické rodiny, která ve XII. století opustila Francii a odebrala se do Irska a odtud později do Škotska. Na počátku třicítileté války přišlo několik členů této rodiny do Německa, vstoupili do císařské služby vojenské a usadili se v Čechách.

Otec jeho Ollivier obdržel od císaře Ferdinanda III. šlechtictví svobodných pánův a pěší pluk; v Olomouci velmi udatně se držel proti Švédům roku 1645 a těžce tam byl raněn.

Jiří Ollivier súčastnil se bitvy u Zenty a bojoval roku 1701 ve válce proti Francouzům u Chiari a Mantovy. Roku 1704 stal se podplukovníkem Haslingerova pluku, vyznamenal se na počátku bavorských nepokojů v Tyrolsku, dobyl Kufštýnu a obdržel na to pluk.

Roku 1707 vzal citadelu modenskou, bojoval potom se svým plukem pod generálem Daunem, který měl uloženo dobyti Neapole a podmaniti císaři celou provincii Abruzskou i s pevností Pescarou, dále Orbitello, Talmone, St. Stefano a knížectví Piombino. Roku 1716 při vypuknutí války turecké byl v Zemlíně, odtud však poslán s pěti pluky do Calabrie a na to do Sicilie proti Španělům, dobyl Messiny a jmenován byl guvernérem této hlavní pevnosti. Roku 1739 stal se polním maršálkem a velicím generálem v Uhřích proti Turkům a guvernérem Srbska. — Dosud vynikal tento generál mnohým stkvělým činem válečným a dobyl si o stát četných zásluh. — Nyní se ale dopustil těžké chyby, uzavřev proti obdrženým rozkazům v ležení u Bělehradu společně s hrabětem Neippergem velmi neprospěšný mír v Bělehradě, zač vsazen na Špilberk. Dne 22. února roku 1740 přišel Wallis k pevnostnímu veliteli hraběti Zinsendorfovi, který jemu veškeré cti prokázal, a když, vkročiv do pracovny velitelovy, podati jemu chtěl kord, odpověděl tento, že nemá od Jeho Veličenství rozkazu, mu jej odejmouti. Wallis však nezůstal dlouho ve vazbě, byv po smrti císaře Karla VI., dne 20. října 1740 z vazby propustěn a od císařovny Marie Terezie v dřívější hodnost dosazen.

Karel David,

stavovský tajemník krajský v Praze.

Byl synem řezníka na Malé straně a zároveň velmi ctižádostivé povahy. Roku 1741 napsal pojednání o pragmatické sankci, a mínil jeden výtisk podati Jejímu Veličenství. — Hrabě Bartenstein převzal od něho ono pojednání a slíbil mu svou podporu; za nedlouho zaslal mu ono pojednání zpět s tou dobrou radou, aby odjel domů a času budoucně lépe využitkoval.

Pln nadějí přibyl David do Vídně, doufaje, že bude vyznamenán a povýšen, ale zatím byl odmrštěn.

Rozhorčen nenávistí k vládě, která nedovedla uznati jeho vlohy a oceniti jeho zásluhy, vrátil se z Vídně do Prahy, odhodlán se pomstiti.

Poměry byly mu příznivy, byť i pomsta jeho neměla dlouho trvati.

Kurfiršt bavorský Karel Albert obsadil dne 20. listopadu roku 1741 se spojeným vojskem Prahu, dal se provolati za krále českého a dal si holdovati.

David byl hrabětem Karlem Valdštýnem nové vládě doporučen, jež ho jmenovala krajským hejtmanem kraje kouřímského a brzo na to odevzdána mu též správa kraje boleslavského.

Jako krajský hejtman jevil David zimniční činnost, která svědčila o bezpříkladné zášti proti Rakousku.

K radě svého tajemníka Slatiny přiměl Karla Alberta, aby vydal patent, jímž svolati se měla zemská hotovost proti rakouskému vojsku, zač rolníkům slibováno zrušení nevolnosti a svazku poddanského.

Lid ale stál věrně u Rakouska a pomáhal rakouské armádě; jen jednotlivé osady se pozdvihly, byvše od Davida a jeho soudruhů podněcovány.

Jelikož David neúspěch svého pobuřování připisoval vlivu úředníků, dal zajmouti větší počet věrných úředníkův a odvésti do vězení v Praze. Osady, které věrnost zachovaly, utiskoval rekvisicemi pro okupující vojsko.

Davidova sláva netrvala však dlouho. Dne 16. a 17. prosince roku 1742 opustili Francouzové Prahu, načež ji Rakušané opět obsadili. Slatina uprchl. David však ve své zaslepenosti zůstal v Praze.

Roku 1743 úřadovati počala komise vyšetřovací, aby odpadlíky povolala k zodpovídání. Karel David byl taktéž lapen a k smrti odsouzen (dne 14. června roku 1743). Rozsudek zněl, aby jemu nejprvé uťata byla pravá ruka a pak teprv hlava. Hlava vztýčena býti měla na kůl a vedle ní přibita býti měla ruka; tělo mělo býti rozčtvrceno a ve čtyřech hlavních ulicích vždy jedna čtvrť na šibenici pověsena.

Dne 28. června roku 1743 měla se v Praze odbývati poprava. Před novoměstskou radnicí stálo katovské lešení a náměstí bylo hustě lidem osazeno. Právě když Davidovi pravá ruka useknuta

býti měla, zvolal apelační rada Hoepflinger: „Milost ve jménu královny!“ David pozbyl vědomí. Trest mu byl změněn v doživotní žalář na Špilberku. (Viz místopis království Českého, 8. díl, Praha a Vídeň, 1788.)

Bratrství hvězdového kříže v Brně.

Bratrství to založeno rakouským inženýrským nadporučíkem Janem Lukášem Ludvíkem z Touxu, rozeným Francouzem, který si počátečně roku 1740 dva pomocníky přivzal.

Dne 18. prosince roku 1743 založil toto tajné bratrství hvězdového kříže (Confraternitas de stella crucis), kteréž udávalo, že provozovati bude alchymii a umění zlatnické a že hledati bude kámen mudrců (lapidem philosophorum) a všeobecný lék.

Alchymie měla následující naučné věty: 1. Jest pevný přípravek červené barvy, kámen mudrců (velký lék), který, vyleje-li se v malém množství na tekutý kov, promění jej ve zlato. 2. Tentýž přípravek v malém množství tekoucího zlata užívaný měl stáří omladiti, život prodloužiti a všecky nemoce léčiti, byl tedy všeobecným lékem. 3. Jiný přípravek bílé barvy (hvězda druhého řádu, malý lék), může každý obyčejný kov proměniti ve stříbro.

Předsedou spolku byl Toux, jenž otevřené dekrety vyhotovoval; úřad prvého mistra a tajemníka zastával Kajetán z Freyenfelsů. Dále skládalo se bratrství z mistrů (magistri) a členů. Mělo zvláštní ceremonie, jisté odznaky, zvláště závazné povinnosti přísažní a řádná pravidla; ve spolku změněna jména členův a užíváno při podpisování zvláštních čísel a figurek. Schůze a porady odbývány byly u holiče Antonína Petersa.

Člen bratrstva dragoun Karel Glomminger z Glomberku bratrství ono udal, načež 4. února roku 1744 jaty byly hlavní osoby, totiž de Toux, Freyenfels, assessor královského tribunálu Karel Kajetán Hotovec z Husenic a Loewenhausu, stavovský mistr taneční Leopold Eckstein a holič Peters.

Užší komise, které předsedal hrabě Augustin Herberstein, započala s vyšetřováním. Předsedovi odejmuty byly všecky podezřelé knihy a spisy, a král. mor. tribunál uznal, že společnost neprovozovala alchymii dovoleným a poctivým způsobem, nýbrž že má nevěrecké a protizákonné úmysly; proto císařovna Marie Terezia reskriptem ze dne 20. března 1744 rozkázala, aby předsevzato bylo podrobné vyšetřování formálního a materiálního směru nebezpečné té společnosti. Rozsudek komise zněl, že sice sbratření to nemá státu nebezpečné povahy, že však trestuhodny jsou bohorouhavé přísahy a ceremonie.

Freyenfels, Hotovec, Eckstein a Peters zřeknouti se museli bratrství a potrestáni byli: Hotovec sesazením s úřadu na rok, Freyenfels 6 měsíci a Eckstein třemi měsíci vazby na Špilberku,

Peters obdržel šest měsíců vazby v pevnosti Uh. Hradišťské. (Reskript ze dne 2. listopadu roku 1744.)

De Toux jako původce společnosti měl býti trestán smrtí, ale císařovna Marie Terezia dala mu milost a on odsouzen ku ztrátě důstojenství, pevnostnímu trestu v Komárně na dobu války a po uzavření míru vypovězen ze zemí.

Glomminger z Glomberku dostal tři měsíce vazby na Špilberku. (Rozsudek ze dne 22. ledna roku 1745.)

Freyenfels jal se ve vězení dopisovati de Touxovi, který v Bavořích pokračovati chtěl v činnosti své; zapletl se proto do opětného vyšetřování a propustěn byl ze Špilberku teprv r. 1747. (Reskript ze dne 21. dubna 1747.)

Hrabě Silvio Pellico ze Saluzza a Maroncelli.

(Viz též na str. 14. a 21.)

Silvio Pellico, soukromý tajemník, narodil se v Saluzzo v Sardinii a byl jako karbonář k smrti odsouzen, dostal však milost a přiřknut jemu žalář 15tiletý. — Zatknut byl dne 13. října 1820 v Miláně. Do vyšetřovací vazby se dostal pod olověné střechy v Benátkách dne 19. února roku 1821 a dne 10. dubna r. 1822 nastoupil těžkou svou vazbu žalářní na Špilberku, kde jako jeho přítel Maroncelli přišel do podzemního tmavého žaláře. (Viz nákres plánu na str. 20. a 21.)

Silvio Pellico dostal na nohy železa, která byla řetězem spojena. Poslední kruhy těchto železupevněny byly hřebíky, na kovadlině ploše stlučenými.

V díle svém „Le mie Prigioni“ líčí básník tento velmi živě a způsobem zajímavým hrozná muka, která v tuhém žaláři na Špilberku bylo mu přestáti.

Žalářník jmenoval se Schiller, byl 74 roků stár a rodem Švýcar. Bojoval pod generálem Laudonem za časů Marie Terezie a Josefa II. proti Turkům. Jakkoli byl hrubých způsobů, líčí jej Pellico jako muže hodného a sdílného.

Silvio Pellico byl slabého těla a ze stuchlého vzduchu žalářního vyvinula se u něho zimnice, jež měla v zápětí plývání krve; lékař žalářní proto rozkázal, aby dán mu byl slamník.

Na přímluvu guvernéra Moravy a Slezska přišel Pellico do nadzemního žaláře, který se podle jeho popsání nacházel na konci chodby, takřka nad podzemním žalářem přítele jeho Maroncelliho, nyní světnice číslo 133 v I. patře. (Nákres plánu na str. 20. viz XIII.)

Nyní dostával stravu nemocnickou a vůbec s ním s větší péči nakládáno. Trestník Kunda přinášel mu jídlo a třikrát denně čerstvou vodu. Poněvadž Pellico při stravě nemocnické mnohdy míval hlad, přinášel mu Kunda z dobré vůle často chléb. Stravy pro zdravé trestníky se štítil a nemohl jí snésti. Pellicovým sousedem stal se hrabě Oroboni, s kterým se, po tichounku rozmlouvaje, dorozuměl a přátelský svazek uzavřel.

Maroncelli byl nyní jediným ze vlašských vězňů, jenž držán byl ve vazbě v podzemním žaláři. Všichni ostatní karbonáři byli žalářováni v hořejším oddílu.

Dne 11. ledna roku 1823 klesl Pellico bezvědomě k zemi. Železné řetězy jemu nyní byly odejmuty. Nebylo ale povoleno, aby dán byl do oddělení pro nemocné, za to došel ale z Vídně rozkaz, aby v žaláři pečlivěji bylo s ním nakládáno.

Hrabě Mittrovský vymohl povolení, aby Pellico na prosbu svou žalářován byl s Maroncellim v jedné celi. Vůbec přišli od nynějška vždy dva italští vězňové do jedné celi. Tak měl hrabě Oroboni za soudruha advokáta Solera, a později kněze dra. Fortiniho. Každý z Vlachů mohl míti u sebe dvě knihy, jež si vzájemně mezi sebou mohli vyměňovati.

Hrabě Oroboni dne 13. června roku 1823 v žaláři zemřel. Smrť jeho dojala Pellica tou měrou, že opětně onemocněl.

Silvio Pellico psal v žaláři své zápisky, potom truchlohru „Leoniero da Dertona" a některé jiné Maroncelli složil v podzemním žaláři několik pěkných básní, lyrické a epické verše, které ve hlavě pořádal a zdokonaloval, v čem on i Pellico neobyčejné zručnosti dosáhli.

Maroncellimu oteklo koleno, jež mu mnoho bolestí způsobilo. Stával se stále slabším a hubenějším, až mu konečně pouta byla sňata. Když se neduh na noze zhoršil, byla mu konečně noha odejmuta. Vedle toho se u Maroncelliho dostavila dna.

Pellico i Maroncelli trpěli kurdějemi, a bylo jim proto povoleno, od třetí hodiny odpoledne tráviti na volném vzduchu, čímž nemoc trochu polevila.

Ve svých zápiscích se zvláštní láskou a úctou připomíná Pellico zpovědníka svého P. Battistu, augustiniánského mnicha.

Roku 1830 dostal Silvio Pellico milost. Ve světoznámých svých zápiscích trpce si stěžuje do hrozných muk, která v žaláři přestál, jinak ale poctivě a spravedlivě líčí lidské nakládání, kterého se mu dostalo od služebnictva žalářního vzdor přísným rozkazům.

Ostatně poukazujeme na výborně a poutavě psané dílo jeho „Le mie Prigioni".

V celi nachází se zdařilá podobizna Silvia Pellica v olejomalbě, v jiné celi podobizna Maroncelliho.

Markýz Jiří Quido Pallavicini Trivulzio. (Viz na str. 15.)

Markýz Pallavicini byl v podezření, že kul pikle proti Rakousku; soud mu přiřknul proto trest smrti, který mu byl pozměněn v 20tiletý žalář, ale již po desíti letech byl z vazby propustěn a roku 1834 do Prahy zavezen, kde se ve městě volně pohybovati mohl. Každého třetího dne musil se však u policie přihlásiti. V Praze seznámil se s dcerou vinárníka Kollmanna, která mu dopomohla k útěku, dadouc mu na rozličná místa na útěku z Prahy až na sasské hranice koně k použití. Podle předpisu přihlásil se

Pallavicini jednoho večera u policie, jel pak ve voze otce své Terezy do stromovky, vsedl tam na kůň vzdor tomu, že měl vazbou ochromělou nohu a jel aniž by zastavil až na sasské hranice. Tereza Kollmannova byla zatknuta, ale brzy opět na svobodu propuštěna. Krátce na to odebrala se za svým milencem do Paříže ve vyhnanství, kde ji tento za choť pojal. — Ještě roku 1848 přesídlil Pallavicini do Turina, ale choval se zcela pokojně po čas povstání.

Roku 1859 jmenován byl senatorem. Hraběte Cavoura podporoval nezištnou oddaností, hlasoval ale proti odstoupení Nizzy. V srpnu roku 1860 povolal jej Garibaldi za místodiktatora do Neapole, který úřad spravoval, pokud dobyté království převzato nebylo ve správu piemontskou.

Tereza hraběnka Pallavicini žila ještě roku 1878. Markýz měl uschovaný až na konec svého života kousek řetězu, jímž ukován byl na Špilberku.

Pallavicini u vysokém stáří zemřel v Římě roku 1878.

Italie v něm ztratila jednoho ze svých nejoddanějších a nejobětavějších vlastenců. Na Špilberku nalezá se vedle velké fotografie malovaná jeho podobizna. (Tagesbote aus Mähren und Schlesien.)

Jan Křt. Drouet, poštmistr ze sv. Menehouldu, deputovaný konventu. (Viz na str. 13.)

Narodil se dne 3. ledna roku 1763 ve sv. Menehouldě, sloužil od 18. roku u dragounského pluku, později stal se poštmistrem ve svém rodišti, kde roku 1791 krále Ludvíka na útěku poznal, do Varennesu jej předešel a tam zadržeti kázal. Národní shromáždění dalo jemu za to odměnu 30.000 franků. Brzo na to zvolen byl poslancem departementu Marne při zákonodárném shromáždění a velitelem národní obrany Svato-Menehouldské. Súčastnil se činně revoluce dne 31. května a hlasoval, aby král byl na smrť vydán.

Drouet vyslán byl roku 1793 jako komisař konventu k severní armádě v říjnu téhož roku, obklíčen byl armádou prince koburského v Mauberku, a když s několika dragouny uniknouti chtěl, aby příchod očekávané pomoci urychlil, byl zajat, dodán zprvu do Luxemburku a později na Špilberk, kde seděl dvě léta.

Drouet pokusil se tam o útěk, padl a poranil si nohu. Dodán byl opět do vězení, v němž pro utrpenou ránu byl nemocen tři měsíce.

Nejen on, ale i Camus, Lamarque, Bancal, Quinette, Maret a Semonville na to vyměněni byli v listopadu roku 1795 v Basileji ze dceru Ludvíka XVI., někdejší princeznu a pozdější vévodkyni z Angoulêmu.

Když Drouet dne 2. ledna roku 1796 v radě pěti set poprvé se objevil, celý čas, co schůze trvala, k tomu použil, vypravovati o strašných mukách, které na Špilberku, jak udával, vytrpěl.

Pro přehnaná vypravování a líčení, která Drouet do světa vysílal o žalářích na Špilberku, dostalo se jim pověsti hrůzoplných žalářů, a rozšířeny byly pověsti ty daleko za hranice evropské.

Roku 1796 byl Drouet zatknut pro účastenství ve spiknutí Babeufově proti ředitelstvu, uprchl do Švýcar a vrátil se teprv, když byl za nevinna prohlášen, na to stal se komisařem nového ředitelstva u departementu horní Marny, pak podprefektem ve Sv. Menehouldě a členem komory poslanecké. Když se Bourbonové po druhé vrátili, vypovězen jako kralovrah z Francie, a žil nějaky čas v Německu, potom v Maconu v zátiší pode jménem „Merger". Dne 11. dubna roku 1824 zemřel.

František z Kazinczy.

Narodil se v Er-Semlýenu dne 27. října roku 1759, stal se pronotářem a vrchním dozorcem škol kašavského obvodu. Když Leopold II. nastoupil trůn, bylo jemu jako protestantu odejmuto řízení školství, což se i ostatním jeho spoluvěřícím stalo. Společně s hrabětem Pavlem Radayem upravoval poměry uherského národního divadla, které právě v život vstoupiti mělo, překládal proň veselohry a dramata z německé, francouzské a anglické řeči a vůbec byl rozhodujícím spisovatelem. Velezrádné počínání roku 1794 (Martinovicsovo spiknutí) i jeho uvedlo v neštěstí. Život jemu sice darován, za to ale byl vězněn 7 roků na Špilberku, na Kufštýnu a na Munkaczi. Tři léta po svém propustění na svobodu pojal dceru hraběte Töreka za choť. Dne 22. srpna roku 1831 zemřel na choleru.

Dr. František Verseghy,

kněz paulanského řádu a tajemník polního superiora narodil se dne 3. dubna 1757 v Szolnoku. Když byl klášter jeho zrušen, vstoupil do stavu polních duchovních a súčastnil se války turecké.

Pro politické neplechy byl v noci ke dni 10. prosince roku 1794 zatčen a na devět roků do žaláře odsouzen; trest ten odbyl si na Kufštýně, v Št. Hradci a na Špilberku.

Když roku 1804 domohl se svobody, ujal se ho nejvyšší dvormistr arcivévody Palatina, Jan hrabě Szapary, ba vymohl mu opět jeho pensi. Verseghy byl nadaným a znamenitým uherským spisovatelem a velmi plodným. Sepsal as 40 svazků básnického, esthetického, filologického, historického a bohoslovekého obsahu a jak udáváno, mluvil devatero jazyky. Zemřel dne 15. prosince roku 1822.

Někteří sprostí zločinci.

Václav Babinský. (Viz též na str. 16. a 21.)

Babinský byl pověstný, postrach vzbuzující náčelník loupežníků, který činil Krkonoše nejistými.

Přišel roku 1841 dne 10. června na Špilberk, odsouzen byl pro loupež, krádež, veřejné násilí a spoluvinu na podvodu k 20tiletému těžkému žaláři.

Kmenová kniha špilberských trestníků obsahuje o něm následující:

Václav Babinský, všeobecně Véna z Pokratic či Pokratický Venc zvaný, též Josef Schmidt, František Malý, Antonín Müller a Fischer, narodil se v Pokraticích u města Litoměřic v Čechách, byl 45 roků starý, katolického náboženství, ženatý, bez řemesla, a sloužil dříve jako obyčejný vojín u pěšího pluku Velingtonova. Zdržoval se od roku 1830 v Pokraticích, roku 1832 uprchl z pražského kriminálu a oženil se v Lodzi v ruském Polsku, odkud byl vydán.

Za jeho spoluvinníky uvedeni jsou: Bartoloměj Klopschitz, František Antonín Vater, Apollonia Hoffmannova, Michal Latner, Hynek Bittner.

Popis osoby ve kmenové knize na Špilberku zní:

„Jest velké, usedlé postavy, má hnědé vlasy, šedé oči, hnědé obočí, hustý vous, prostřední nos, široká ústa, dobré zuby, jest obličeje bledého, mžourá pravým okem. Mluví německy i česky.“

V rubrice: „Tělesná a mravní povaha“ doslovně stojí:

„Zdravý, ostatně velmi odvážný, zatvrzelý, všeobecné veřejné bezpečnosti nebezpečný muž. Byl ve spojení s rozšířenou tlupou lupičův a zlodějů, jest velmi vychytralý a podnikavý, nejvýše odvážným s životu nebezpečným způsobem pokusil se s velké výšky po dvakráte k útěku vylámáním a jiné k tomu svedl.“

Jméno toho pověstného loupežníka žije dosud v paměti lidu a vypravují se o něm přehojné romantické události.

Byl nejmladším synem majitele malého hospodářství, navštěvoval školu v Litoměřicích, a jevil se býti hochem živým a nadaným, ale nerad se učil; raději mysl svou rozčiloval čtením dobrodružných románův a loupežnických dějů.

V Praze se prý zamiloval do hezkého děvčete, žijícího ve velmi nuzných poměrech, a aby zaopatřil peníze na činži, kterou matka dívčina dlouhý čas již dluhovala, stal se zločincem, oloupiv vojenskou pokladnu svého setníka a zmizel.

Nyní vystupoval v českých lesích v čele odvážných soudruhů jako všeobecně obávaný lupič, o němž zároveň se vypravují některé pěkné skutky.

Jistému hodnému děvčeti prý dopomohl, aby si vzíti mohlo svého milovníka, donutiv lakotného bankéře dobrodružným způsobem, aby upustil o ucházení se o ruku dívčiny a otce jejího osvobodil z rukou tohoto lichváře. Příležitostně dal si od lichváře toho vydati směnku na 4000 zlatých, kterou, když prošla, za bílého dne doručil a s nataženým kohoutkem si ji vyplatiti donutil

Chudému kovokopu daroval prý 300 tolarů, aby si svou vyvolenou vzíti mohl. Dvé děvčat vysvobodil prý též jednou od nástrah dvou soudruhů.

Pro četné a rozsáhlé loupeže vypsána byla cena na jeho hlavu, a posléze byl poraněn střelnou ranou do nohy, chycen a pro zločiny k 20tiletému těžkému žaláři na Špilberku odsouzen.

Jak jistý velebný pán, který byl zpovědníkem trestníků, vypravuje, choval prý se Babinský v žaláři velmi vzorně.

Počátečně zapíral své jméno a před soudem zapřel též vlastní matku svou. — Později sebral na mši svatou peníze a dal za otce čísti, načež duchovnímu poprvé vyznal své jméno.

Od nynějška až do propustění z vazby svěřeno bylo Babinskému ošetřovati nemocné, a získal si tu mnoho zásluh.

Jak očití svědkové zaručují nosil prý v žaláři vedle svých přikovaných pout ještě růženec. Roku 1855 po zrušení trestnice špilberské přišel do Jičína, a odtud propustěn byl roku 1861. Podařilo se jemu obdržeti místo zahradnické u milosrdných sester v Řepích. Jako šedesátník byl ještě pevné, přímé postavy a výrazu plného vzezření.

Milerád vypravoval o svých dobrodružstvích, ale stával se při tom vždy neobyčejně rozčileným. Zemřelť dne 1. srpna roku 1879 v Řepích u Prahy dosáhnuv věku 83 let.

Po mnohém pátrání podařilo se konečně laskavostí velebné matky kláštera milosrdných sester v Řepích dostati původní podobiznu Babinského, podle které zhotoven byl obraz v kasematách vystavený. Babinský též proto vzbuzuje zájem, protože byl jeden z oněch zarytých zločinců, jež se polepšili.

Vincenc,

pověstný pytlák, odsouzen byl pro vraždu k 20tiletému těžkému žaláři a odseděl trest svůj na Špilberku.

Ačkoli v oné době Josefínská vězení byla zrušena, nicméně používáno jich občas za celi pro polepšení, a dodáváni tam zvláště zatvrzelí zločinci, jakým příkladně byl Vincenc, aby jimi přiostřen byl trest.

Vincenc zastřelil prý bohatého mlynáře, otce dívky, kterou horoucně miloval.

Ve vězení vždy prý při sobě tento surový chasník nosil modlitební knížku, kterou prý jednou na památku dostal od oné dívky.

Travička od sv. Jakuba.

Na počátku tohoto století otrávil mladý mnich kláštera minoritského u sv. Jakuba v Praze kvardiána a sedm bratrů, aby snáze obdržel místa představeného kláštera. Řeholní šat byl jemu odňat a on souzen jako každý jiný sprostý zločinec. Jeho pomocnice, kuchyňská služka, dostala dvacet roků těžkého žaláře na Špilberku; později dostala milost a dlouhá léta chodívala po ulicích pražských jako podomní prodavačka. V červnovém téhodni roku 1848 stala

se obětí lidské msty; bylať stařena kamenována proto, že u ní nalezeny byly patrony, které, jak se lid domníval, vojsku donášeti chtěla. (Gartenlaube 1860.)

Jindřich Henkel. (Z kmenové knihy.)

Padělal veřejné úvěrné papíry, přibyl 8. srpna roku 1839 na Špilberk, narozen byl v Allendorfě v kurknížectví Hessenském a 33 roků stár. Byl prostřední velikosti, měl plný obličej, tmavoplavé vlasy, modré oči, dlouhý nos, široká ústa, mluvil německy, francouzsky, poněkud anglicky a vlašsky a byl barvířským tovaryšem.

Vydán byl bavorským městským soudem pasovským.

Zanechav svého řemesla, cestoval po Švýcarsku, Tyrolsku, Štýrsku a přišel až do Oseku ve Slavonii, kde byl roku 1833 zatčen, ale z vězení uprchl. Odebral se do Paříže, cestoval do Anglie a vrátiv se přes Francouzsko do Bavorska, tam zatčen, když u něho nalezeny byly padělané poukázky, pro které vydán a poslán do Vídně.

Tvrdošíjně zapíral, že by měl jaké spoluvinníky. Vídeňský magistrát odsoudil jej dne 25. dubna roku 1839 k 20tiletému těžkému žaláři. — Ve kmenové knize na Špilberku se udává, že byl velmi prolhané a zatvrzelé povahy, někdy ale osvědčil se také dobrosrdečným. Ze Špilberku uprchl dne 29. září roku 1850 obleknuv se za dozorce a vyšel ze západní brány podle stráže jej si nepovšimnuvší. Nebyl více dopaden.

Hotovitel houslí Winter.

Loupežný vrah roku 1807. Zajímavý případ.

O svatodušním pondělí roku 1807 kolovala Vídní pojednou zpráva, že c. k. officiál rytíř z Wartesheimu zavražděn nalezen byl ve svém bytě ve městě, v domě, ve kterém se nachází úvěrní ústav.

Wartesheim byl tichý, skromný muž, povolání svému pilně oddán a žil velmi skrovně; neměl nepřátel, ni závistníkův a s nikým nebyl v bližším styku.

V bytě zavražděného nalezla komise všechen majetek jeho; psací stolek a peníze nebyly dotknuty.

Zavražděný měl na sobě sváteční šaty a modlitební knížku v ruce, což nasvědčovalo, že chtěl jíti do kostela. Z několika ran na spodním těle dalo se souditi, že zavražděn byl tupým nástrojem, kterého by samovrah použiti nemohl; na zápas poukazovalo některé rozbité nářadí. Při bližším ohledání mrtvoly shledáno, že měla v jedné ruce tmavé vlasy, které pocházely od cizího člověka.

Ve městě a na předměstích bylo ohromné rozčilení. Vypsána byla cena na polapení vraha, avšak marně. — Každý se vzdával naděje na vypátrání vraha, nikoliv ale kriminální rada Heider.

Nalezl totiž na schodech blíže bytu officiálova malý klíček k hodinkám a tímto mínil vrahu přijíti na stopu.

Ku pohřbu sezval komisař všecky přátele a známé nebožtíkovy, a důtklivě je žádal, aby se všichni dostavili najisto, anť jednati se bude o zaražení spolku, který by si obral za úkol vypátrati vraha.

Jindy tak vážný kriminální rada byl při hostině pohřební tak dobře naladěn, že se tomu každý divil. Chtěl provésti i umělecký kousek, k čemuž si od přítomných osob vyžádal hodinek i klíčků. Žádost ta považována sice za urážlivou, nicméně bylo přání tomu vyhověno.

Když všecky hodinky doručeny byly kriminálnímu radovi, scházel jediný klíček, a sice k hodinkám hotovitele houslí Wintra. Nalezený klíček náležel rozhodně k hodinkám Wintrovým, i šňůrka při klíčku se nacházející podobala se na vlas oné při hodinkách Wintrových. — I vytrhané vlasy v ruce nebožtíkově nápadně podobny byly vlasům Wintrovým, — mikroskopické zkoumání podalo toho zřejmý důkaz.

Od této chvíle byl Winter policejně přísně střežen. Policejní komisař Guttenthal za kominíka převlečen převzal úlohu. Když Winter následujícího dne o 4. hodině ranní z domu spěchal, šel povzdálí za ním převlečený komisař, který zpozoroval, že něco zakopává.

Jak se brzy okázalo, bylo to osm kusů starodávných mincí, které obaleny byly v dopis Wartesheimův.

Když Wintrovi nález ten předložen byl, pozbyl všecku rozvahu. Ztrátou loupeže neměl život pro něho více půvabu. Vyznal, že tyto kusy na podívanou v něm zbudily takovou žádost, že věrného svého přítele, který mu jich dáti nechtěl, chladnokrevně zavraždil.

Winter odsouzen byl k smrti, ale trest mu prominut a změněn v doživotní žalář na Špilberku.

(Fremdenblatt 1865: Sdělení podle aktů.)

Revírník Anton.

Roku 1816 měl pro loupežnou vraždu k 20tiletému těžkému žaláři na Špilberku býti odsouzen.

Kladlo se mu za vinu, že prý sasského mosazníka zavraždil a oloupil o 600 tolarů, které jako dědičný podíl dostal, a u sebe měl, když u jistého bohatého mlynáře noclehoval.

Revírník ucházel se o ruku dcery chudého tkalce, který dceru jemu dáti chtěl za ženu jen tenkráte, když se vykáže jměním nejméně 100 tolarů. Polovici měl již uspořenou a nedostávalo se mu tedy ještě 50 tolarů. V tísni stěžoval si jednou bohatému obchodníku dřívím, s kterým v obchodních záležitostech vyjednával, a onen, aby se stal zakladatelem jeho štěstí, velkomyslně mu daroval chybujících 50 tolarů.

V době, kdy revírník, opětovav svou žádost, o ruku dcery tkalcovy se ucházel a ukázal žádaných 100 tolarů jmění, nalezen byl oloupený cizinec v lese mrtvý, a takto padlo podezření pro spáchanou vraždu na revírníka. Nepřátelský mu polní hlídač ostatně nesprávně proti němu svědčil, a proto byl uznán vraždy vinným a k 20tiletému těžkému žaláři na Špilberku odsouzen; seděl 18 roků v Josefínském oddílu. (Viz na str. 21.)

Když ale bohatý onen mlynář, umíraje, duchovnímu sdělil, že vraždu spáchal a před svědky vyznání své opakoval, odevzdán o tom sepsaný protokol soudu, který pak nevinně odsouzenému revírníku Antonu zjednal propustění na svobodu. První jeho myšlenkou bylo vyhledati svou nevěstu. — Přibyv do svého domova, dozvěděl se, že nevěstu jeho nutiti chtěli, aby se provdala na bohatého mlynáře, která však v den svatební samovraždou skončila svůj život. Bolem sklíčen navštěvoval Anton denně hrob bývalé své nevěsty. Avšak na podzim téhož ještě roku zemřel a pochován byl, jak si toho přál, vedle své nevěsty.

Filip Smutný.*)

Roku 1850 do 1854, kdy Špilberk přestati měl býti trestnicí, seděl tam trestník, jehož zločiny vzbudily všeobené udivení, a zajisté nevyhasly doposud z paměti obyvatelů brněnských, pročež se zdá býti záhodno, o události této blíže promluviti.

Byl to mladý řezník Filip Smutný, narozený v Klenovicích blíže Dubu v Olomouckém kraji a roku 1850 byl nájemcem hostince v Habrovanech u Rousinova poblíže Slavkova.

Se svou mladou hezkou žínkou Františkou, tehdy 28 roků starou, žil ve spořádaných poměrech a všeobecně považovalo se manželství to za šťastné. Tré dítek hezkých, totiž 6tiletá Františka, tříletá Marie a pětiměsíční Josefka, pravý jeho miláček, doplňovaly štěstí mladých manželů. Hvězda domácího blaha a rodinného štěstí však náhle shasla neočekávaným případem.

Filip Smutný dopustil se ve slabé chvíli své malé nevěry proti ženě své, které však ihned litoval. Prosil ženu svou, aby jemu odpustila, ale marně, — naopak šla k faráři a obžalovala jej.

Jakkoli mírné povahy, rozhorlila jej nesmířlivost a pohoršlivost ženina tou měrou, že v noci na 4. září roku 1850 rozzuřen vrazil do ložnice ženy své a velkým řeznickým nožem ji probodl.

Strašným výkřikem ženy probudily se dítky počavše ze strachu plakati a křičeti.

V zuřivosti, se více necítě, hnal se Smutný na dítky a nejprvé nejstarší a pak prostřední děvče řeznickým nožem strašným způsobem ze světa zprovodil.

Jedině nejmladší dítko — miláček jeho — malá Josefka v kolébce ještě žila. Vzal dítko na ruku a když se naň tak nevinně

*) Udání tato vzata jsou z úředních pramenů.

dívalo, vypadl mu z ruky velký nůž na zemi, avšak v příštím okamžiku jej opět zvedl a i toto dítko zavraždil.

Filip Smutný dostavil se sám k soudu a odsouzen byl od porotců, zcela nového to tehda ustanovení, po zralé úvaze polehčujících okolností a upřímného vyznání místo k smrti k 20tiletému žaláři a dodán byl na Špilberk, krátce než zrušen byl tento jako trestnice.

Smutný dopustil se tam útoku na dozorce vězeňského, s kterým se pohádal a jímž ve zlosti mrštil takovou silou o zeď, že zůstal ležeti sebou ani nehýbaje. — Myslilo se, že Smutný chtěl dozorce zavražditi, aby byl odsouzen k smrti.

Poněvadž dozorce nezemřel, nevyplnilo se přání Smutného, nýbrž prodloužen a zostřen trest jeho. Zemřel však dříve než zrušena byla trestnice Špilberská roku 1854 pomatením smyslů.

Násilné prolomení a útěk většího počtu trestníků roku 1820.

Kdo si prohlédl místnosti a stavebnosti Špilberku, komu známo jest, jak trestníci přikováni a spoutáni bývali dřívějšího času, kdo konečně ví, jak bedlivě byli střeženi a jakých bezpečnostních prostředkův užíváno, nebude moci pochopiti, že tak často pokusy k útěku podnikány a častěji také se podařily.

Jak se praví, bývali tohoto století trestníci jedné chodby přes noc připevněni k řetězi, jehož konec sahal do strážnice.

Proč se útěk většímu počtu trestníků podařiti mohl, především jest spatřovati v tom, že roku 1809 rozbourány byly pevnostní hradby, čímž celkové uzavření trestnice utrpělo a že trestníkům na Špilberku veřejně vykonávati bylo rozličné práce, jako šlapati kolo, nositi vodu a čistiti kbelíky atd., a tu zajisté nejbedlivější a nejpřísnější dozor nebyl s to, aby se zamezilo spolčování a smlouvání k vůli spiknutí, čímž útěk značně byl podporován. (Vyjednávání, aby Špilberk odevzdán byl ze správy vojenské v držení civilní, dne 3. ledna roku 1818.)

Útěk většího rozměru podniknut byl dne 8. října roku 1820, v neděli, krátce na to, kdy státní vězení Špilberské odevzdáno bylo správou vojenskou v civilní řízení, což se stalo 18. července 1820. Asi 20 trestníků vrhlo se na dozorní mužstvo a přemohše je hnalo se směrem k Pisárkám. Za nimi se pustilo dozorní mužstvo vzavši ssebou vojsko z novoměstských kasáren. U mostu přes Švarcavu blíže nynějšího vodovodu pisáreckého došlo ke srážce vojska s trestníky, jež se tvrdošíjně bránili. Jeden z nich střelil a ranil vojáka. Nicméně se podařilo uprchlíky pochytati až na dva, jež unikli.

Udělení milosti 21. března roku 1848.

Všeobecná milost udělená dne 21. března roku 1848 zjednala též Polákům vězněným na Špilberku svobodu. Již druhého dne odpoledne o 1. hodině odebral se tehdejší náměstek presidenta gubernia

pro Moravu a Slezsko, Leopold hrabě Lažanský, provázen několika rady guberniálními a stavy zemskými na Špilberk, aby vyhlásil císařský list.

Když se rozšířila zpráva o udělené milosti císařské, plakali staří i mladí vězňové jako dítky, objímali a líbali se. Někteří nechtěli zprávě uvěřiti; jiní těšili se, že opět své drahé uvidí, a mnozí pravili: „My jsme tušili, že něco přijde, z osvětlení města dalo se souditi na neobyčejnou událost.“

Hrabě Lažanský pravil, že má rozkaz od Jeho Veličenství císaře pána, aby prohlásil odpustění a milost. Výkřik radosti zaburácel řadami vězněných. Na to četl náměstek presidentův císařský patent a pravil, že se nyní všichni neprodleně vrátiti mohou k milým svým rodičům, dítkám a bratřím, aby byli ve svých rodinách, ve své vlasti poslové radosti a svědčili o dobrotě a lásce velectěného mocnáře, a věrností a náklonností k Němu hodnými se stali milosti Jeho.

„Sláva císaři!“ volali Poláci, obdrževší milost a jásání nemělo konce.

Ačkoli vláda Poláky, vracející se do vlasti své, dostatečně opatřila penězi a šatstvem, nedali si Brňané ujíti příležitosti, ve prospěch Poláků zaříditi sbírku, která pěknou částku vynesla.

(M. schl. Corr.)

Jiné památnosti Brna a zajímavá místa výletní.

Černý orel, z kamene tesaný, upomínka na císaře Josefa II. z roku 1792. Zde se několikráte ubytoval.

Lužánky, sady, lidu od císaře Josefa II. věnované. Zastávka místní dráhy.

Výletní místa: a) po dráze do Adamova, vesnice to čarokrásně rozložené, s pěkně zbudovaným chrámem gotickým a s loveckým zámkem knížete Liechtensteina; b) odtud čarovným Josefským údolím do Křtin, půlčtvrté hodiny vzdáleného místa poutního; c) do půldruhé hodiny vzdáleného místa poutního Vranova; d) k Novému hradu, zřícenině na železniční trati mezi Adamovem a Blanskem; e) do Blanska, železniční stanice, se zámkem a parkem knížete Salma. Nyní f) do Klepáčova, s rozsáhlými hutěmi, v čarovném údolí Arnoštínském. Odtud krásným údolím Punkvy do kamenného mlýna, půltřetí hodiny od Blanska vzdáleného; g) k Macoše, hodinu vzdálené, největší to propasti v Rakousku, 137 m hluboké, 150 m dlouhé a 70 m široké, kolmo obklíčené přímo se vypínajícími holými skálami. Na dně jsou dvě malá jezera, bohatá na pstruhy. Pavlán, sloužící za vyhlídku. h) Do Sloupa, poutního místa, dvě hodiny vzdáleného; zde jsou proslulé jeskyně Sloupské, totiž tak zvaný Kravín, 80 m dlouhý, 20 m široký, Medvědí skrýš, četně rozvětvená, s velkými síněmi a postrannými, až 80 m hlubokými propastmi; před vchodem jest mohutný, 10 m vysoký osamocený balvan. Nová krápníková jeskyně, bohatá na krápníkové útvary, jako vodomety, turecký hřbitov, svícník atd.; tři čtvrtě hodiny od Sloupa jsou zříceniny hradu Holštýna. i) Do Rájce, první stanice za Blanskem, v pěkném údolí, s velkým zámkem a s rozsáhlým sadem knížete Salma.

Františkov, sady ve městě.

Františkovo museum, se značnými bohatými sbírkami.

Vysoká hlídka, v polovině vrchu Špilberského.

Kapucínský klášter. V kryptě viděti jest seschlou mrtvolu Trenckovu, mnoho koster Kapucínů a jeptišek.

Kartouzy, do nichž se může jeti místní dráhou.

Drak, pověstné znamení Brna v radnici. Dr. Alfred Brehm považuje jej za pěkného krokodila nilského; báje jej prohlašuje za obludu, kterou rytíř Adam Trautenberger roku 1006 u Trutnova zabil.

Merkurova kašna ve dvoře Františkova musea.

Parnass Herkulova kašna, barokového slohu, r. 1696 postavena na Zelném trhu.

Pluh, kterým roku 1769 oral u Slavikovic císař Josef II., viděti lze ve Františkovu museu.

Městské divadlo, pěkná moderní budova s elektrickým osvětlením.

Špilberské sady, založené purkmistrem Kristiánem d'Elvertem, s půvabnou vyhlídkou na město.

Pisárky, zajímavé místo výletní; jeti se tam může místní dráhou.

První továrna na sukna na Nové ulici číslo 25. Pamětní deska na ní zasazená praví, že ji roku 1781 navštívil císař Josef II.

Poznámka. Ostatně poukazujeme na průvodce cizinců, německy vydaného to spisku a nazvaného „Naše Brno“, s 11 vyobrazeními a s plánem města, z něhož vzata jsou mnohá udání. Brno se svými památnými kasematy a půvabným okolím vykazuje tak mnoho na podívanou, že by za to stálo, kdyby sem z Vídně a z jiných měst vypravovaly zábavní vlaky. Na Špilberku jest také kniha, do níž se návštěvovatelé zapsati mohou. Loni na podzim poctíti ráčil kasematy svou návštěvou zvěčnělý korunní princ Rudolf.